

Чорноморський національний університет імені Петра Могили
(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет юридичних наук
(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

кафедра публічного управління та адміністрування
(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»
В.о завідувача кафедри
публічного управління та адміністрування
В. М. Ємельянов
“ _____ ” _____ 20__ року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти

магістр
(ступінь вищої освіти)

на тему:

**УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ
ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ ТА ОРГАНАМИ
ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ**

Керівник: кандидат наук з державного управління,
доцент
Штиршов Олександр Миколайович
(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент: доктор наук з державного управління,
професор,
Ємельянов Володимир Михайлович
(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконав: студентка VI курсу групи 635мз
Пастух Ірина Валеріївна
(П.І.Б.)

Спеціальності: 281 «Публічне управління та
адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

ОПІ: «Державна служба»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА З ПУБЛІЧНИМИ ОРГАНАМИ ВЛАДИ.....	6
1.1. Зміст, принципи та роль громадянського суспільства в системі публічних органів влади.....	6
1.2. Інституційні засади співпраці громадянського суспільства з публічними органами влади.....	14
1.3. Міжнародний досвід у сфері взаємодії громадянського суспільства з публічними органами влади.....	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА З ПУБЛІЧНИМИ ОРГАНАМИ ВЛАДИ.....	32
2.1. Особливості розвитку громадянського суспільства в період дії воєнного стану.....	32
2.2. Динаміка співпраці громадянського суспільства з публічними органами влади.....	39
2.3. Взаємодія публічних органів влади із громадянським суспільством на сучасному етапі.....	48
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА З ПУБЛІЧНИМИ ОРГАНАМИ ВЛАДИ.....	63
3.1. Пріоритетні шляхи реалізації державної політики, у напрямку розвитку громадянського суспільства.....	63
3.2. Громадський контроль, як інструмент удосконалення взаємодії громадянського суспільства з публічними органами влади.....	72
ВИСНОВКИ.....	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	95

ВСТУП

Громадянське суспільство становить базову передумову сталого демократичного розвитку будь-якої держави. Конституційно закріплений принцип народовладдя визначає народ як першоджерело влади та передбачає реальну можливість громадян впливати на ухвалення й коригування управлінських рішень, а також здійснювати громадський контроль за діяльністю органів влади.

Водночас громадянське суспільство не є повністю автономним утворенням: воно виступає об'єктом нормативно-правового регулювання та інституційного впливу держави. Держава визначає правові засади функціонування організацій громадянського суспільства, окреслює їхні права, обов'язки та допустимі сфери діяльності. Регулятивна роль держави проявляється у встановленні правових меж, процедур і стандартів прозорості, що забезпечують інформованість суспільства та легітимність громадських ініціатив.

Громадянське суспільство, у свою чергу, виконує функцію своєрідного «індикатора» справедливості та правомірності дій державних органів, здатного ініціювати суспільну дискусію, висловлювати незгоду з владними рішеннями, вимагати їх скасування чи перегляду. Таким чином, держава та громадянське суспільство перебувають у стані постійної взаємодії та взаємовпливу, що є ключовою умовою розвитку демократичних інститутів.

Стратегічними пріоритетами державної політики України є вступ до Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Реалізація цих цілей неможлива без ефективного функціонування інститутів громадянського суспільства, які виступають ключовим чинником розвитку демократичного політичного режиму та каталізатором законодавчих реформ. Активна участь громадських організацій у формуванні політики, моніторингу виконання міжнародних зобов'язань та контролі за дотриманням прав людини зміцнює позиції України на шляху євроатлантичної інтеграції.

Попри позитивну динаміку попередніх років, сучасний етап характеризується ускладненням взаємодії між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства. На цей процес істотно впливають запровадження воєнного стану та наслідки повномасштабної збройної агресії російської федерації. Обмеження, продиктовані безпековими міркуваннями, створюють ризики зниження рівня прозорості та громадської участі, що, у свою чергу, може уповільнювати прогрес у сфері демократичних реформ та євроатлантичної інтеграції.

Теоретичною основою кваліфікаційної роботи стали наукові дослідження таких вчених: Т. Андрійчук, С.Власенко, В. Гончарук, М. Давидова, В. Докаленко, А. Карасевич, О. Лотюк, А. Мерник, Н. Палінчак, Л. Томаш, М. Тимченко, М. Требін, М. Третьак, О. Штиршов та інші.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз взаємодії громадянського суспільства з публічними органами влади в Україні в умовах викликів та змін, визначення ключових питань та бар'єрів, які перешкоджають ефективній взаємодії.

Об'єктом дослідження виступають процеси взаємодії громадянського суспільства з публічними органами влади.

Предметом дослідження є конкретні інструменти, що залучені для взаємодії громадянського суспільства з публічними органами влади.

Для досягнення поставленої мети в кваліфікаційній роботі сформульовано для вирішення такі **завдання**:

- розкрити зміст та принципи взаємодії громадянського суспільства в системі публічних органів влади;
- проаналізувати інституційні засади співпраці громадянського суспільства з публічними органами влади;
- розкрити роль міжнародного досвіду у аспекті взаємодії громадянського суспільства з публічними органами влади;
- визначити особливості розвитку громадянського суспільства в період дії воєнного стану;
- проаналізувати динаміку співпраці громадянського суспільства

з публічними органами влади та розкрити особливості його взаємодії на сучасному етапі;

- окреслити пріоритетні шляхи реалізації державної політики щодо розвитку громадянського суспільства;
- запропонувати інструменти вдосконалення взаємодії громадянського суспільства з публічними органами влади.

Методи дослідження. В кваліфікаційній роботі застосовуються наступні методи: аналізу, індукції, дедукції, логічний та історичний методи які дали змогу проаналізувати громадянське суспільство як явище, та виокремити його ознаки. Зокрема, методи дедукції та індукції застосовуються для аналізу окремих фактів і явищ, що характеризують функціонування громадських інституцій, а також для формування узагальнених теоретичних висновків на підставі емпіричних даних.

Логічний метод забезпечує послідовність і обґрунтованість аргументації в процесі дослідження, дозволяє виявляти причинно-наслідкові зв'язки між елементами громадянського суспільства та їхнім впливом на політичні та соціальні процеси. Історичний метод, своєю чергою, використовується для аналізу ключових подій новітньої історії України, що визначили траєкторію розвитку громадянських ініціатив і форм самоорганізації.

Наукова новизна. Досліджено громадські консультації, як інструменту впливу громадянського суспільства на владу. Здійснено аналіз ролі громадського контролю як інструменту удосконалення взаємодії громадянського суспільства з публічними органами влади.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 103 сторінки, з яких основний текст займає 95 сторінок, список використаних джерел налічує 76 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА З ПУБЛІЧНИМИ ОРГАНАМИ ВЛАДИ

1.1. Зміст, принципи та роль громадянського суспільства в системі публічних органів влади

В сучасних умовах глобалізації та динамічних змін сучасного світу роль громадянського суспільства в діяльності публічних органів влади набуває особливого значення. Особливо чітко ця роль проявляється в умовах воєнного стану, коли надзвичайно важливим стає прийняття швидких і дієвих рішень у взаємодії з органами влади.

Що ж таке громадянське суспільство? Це питання вже тривалий час привертає увагу науковців, які намагаються дати узагальнене визначення цього феномену. Водночас у науковому дискурсі простежується значна розбіжність у підходах, що призводить до множинності та навіть суперечливості трактувань.

Г. Гегель у своїх працях зазначав що громадянське суспільство – це система взаємопов'язаних економічних відносин і правових норм, яка знаходиться між сім'єю та державою. У цьому просторі індивіди діють з метою задоволення власних інтересів через ринок, працю та інші соціальні інститути [76]. Пізніше А. Токвіль розглядав громадянське суспільство як сферу громадської активності, де формуються асоціації та об'єднання громадян, що виступають протипагою надмірній концентрації державної влади.

У ХХ столітті Ю. Габермас акцентував увагу на ролі публічної сфери як середовища формування громадської думки та здійснення демократичного контролю.

Тобто можемо констатувати що, поняття «громадянське суспільство» розвивалося у різних концептуальних площинах,

відображаючи як економічні та правові основи, так і соціально-політичні та культурні аспекти.

У ХХ столітті поняття громадянського суспільства отримало нові інтерпретації в рамках неокласичної та сучасних західних концепції:

- Ю. Габермас розвинув ідею публічної сфери як простору для формування громадської думки та здійснення демократичного контролю над владою [68].

- Р. Дарендорф розглядав громадянське суспільство як механізм стримування політичних конфліктів, підкреслюючи значення правових гарантій і соціальних інститутів [65].

- Ч. Тейлор та Дж. Кін наголошували на цінностях плюралізму, громадянських прав і політичної участі як основи сталого розвитку демократії [21; 54].

Продовжуючи аналіз наукових підходів до окресленої проблематики, варто звернутися до визначення, наданого Майклом Едвардсом у його праці «Civil Society» [68]. У ній дослідник розглядає громадянське суспільство як життєво важливий компонент сучасної демократії, що відіграє ключову роль у ревіталізації можливостей для участі громадян. Едвардс виокремлює три основні виміри громадянського суспільства:

1. Асоціативне життя — важливість асоціацій та організацій, які формують основу для самоорганізації громадян. Такі структури дозволяють індивідам об'єднуватися заради досягнення спільних цілей, створюючи фундамент для активної участі у суспільному житті.

2. Поняття «доброго суспільства» — громадянське суспільство виступає як ідеал, що втілює цінності справедливості, рівності та взаємоповаги. Цей вимір підкреслює морально-етичні засади, на яких має будуватися взаємодія між індивідами та інституціями.

3. Сфера громадської діяльності — громадянське суспільство трактується як простір активного залучення громадян до управління суспільними ресурсами, впливу на державну політику та контролю за

діяльністю влади. Це охоплює участь у громадських кампаніях, лобіюванні інтересів, проведенні моніторингу та оцінки ефективності урядових рішень.

Таким чином, за Едвардсом, громадянське суспільство має значний потенціал сприяти демократичному розвитку через залучення громадян до управлінських процесів, підвищення прозорості та відповідальності у публічному управлінні. Водночас дослідник підкреслює багатогранність цього явища та труднощі його інтеграції у сучасний демократичний процес.

Аналізом особливостей становлення та розвитку громадянського суспільства займались такі українські дослідники як: В. Лісовий який визначав громадянське суспільство як простір свободи особистості, вільної асоціації та взаємної відповідальності, М. Михальченко який підкреслював його роль у забезпеченні балансу між державою та особою, а також у розбудові політичної нації. Із сучасних дослідників громадянського сектору варто використати О. Донія який акцентує увагу на волонтерському русі, самоорганізації громадян та мережевих формах співпраці, які особливо проявилися після Революції Гідності та під час розпочатої війни у лютому 2022 року.

Але напевно на мою думку найвлучніше, це визначення зробив Ж.-Ж.Руссо. Громадянське суспільство – це суспільство, перетворене в державу за допомогою суспільного договору [15].

Громадянське суспільство можна представити як великий оркестр, де кожен громадянин — це музикант, а їхні ідеї, переконання та дії — це інструменти. Оркестр грає на різних сценах — від місцевих спільнот до міжнародних платформ, створюючи симфонію демократії. Диригентом тут виступає спільне прагнення до справедливості, дотримання прав людини та взаємоповаги. Ноти цього виконання пишуться мовою активності й відповідальності, а кожен концерт присвячений великій меті — побудові відкритого, справедливого та вільного суспільства, у якому кожен голос має значення.

Водночас громадянське суспільство — це не лише ансамбль окремих індивідів, а й потужна сила, здатна впливати на суспільні трансформації. Кожен, хто долучається до цього «оркестру», стає частиною більшого — спільноти, яка формує майбутнє та творить історію.

У системі публічного управління громадянське суспільство відіграє ключову роль, адже воно забезпечує механізм включення громадянських інтересів та ініціатив у процес ухвалення рішень на державному рівні. Завдяки діяльності громадських організацій, ініціатив і рухів підвищується прозорість, підзвітність та ефективність державних інституцій. Крім того, громадянське суспільство є важливим каналом адвокації прав і потреб різних соціальних груп, що зміцнює демократичні засади та сприяє формуванню відповідального й відкритого управління.

Конституція України [23], а саме стаття 5, визначає: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування». Це положення має принципове значення для розвитку громадянського суспільства, адже воно закріплює ідею активної участі громадян у процесах управління державою та контролю за діяльністю органів влади. Така конституційна норма сприяє формуванню відкритої, демократичної та відповідальної держави, де громадянське суспільство виступає важливим партнером у розбудові ефективної системи публічного управління.

Кожні п'ять років в Україні затверджується «Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства» [47]. Цей документ визначає комплекс заходів та ініціатив, спрямованих на підтримку і посилення ролі громадянського суспільства у процесах державного управління та соціального розвитку. Стратегія охоплює низку важливих напрямів, зокрема: зміцнення інституційної спроможності громадських організацій; забезпечення їхньої участі у процесі прийняття рішень; підвищення прозорості діяльності органів влади; стимулювання волонтерства та громадського активізму серед населення. Її головна мета

полягає у формуванні сприятливого середовища для розвитку громадянського суспільства як ключового чинника демократизації та суспільного прогресу України. Різноманітні функції громадянського суспільства (таб.1.1.) сприяють системності у питаннях реалізації своїх прав та мають можливість підвищувати ефективність цього впливу.

Таблиця 1.1

Функції громадянського суспільства

Інтегруюча	Зміцнення соціальної єдності та сприяння взаємодії між народом, неурядовими організаціями та державними інституціями
Функціональна	Слугування інструментом для реалізації індивідуальних та колективних цілей у суспільстві
Адвокаційна	Ефективний розподіл та перерозподіл ресурсів для відповідності суспільним потребам
Правова	Розроблення та утримання системи правил, що стимулюють справедливість та законність
Управлінська	Направлення соціальних процесів та стимулювання суспільної активності за допомогою діалогу та взаємодії
Комунікаційна	Вироблення взаєморозуміння та обміну інформацією між членами громади
Наглядова	Здійснення незалежного контролю за дотриманням законодавчих та моральних норм
Захисна	Захист інтересів та прав громадян перед обличчям зовнішніх та внутрішніх загроз
Інноваційна	Ініціація інноваційних рішень для соціальних, екологічних та економічних викликів, пропонуючи нові підходи та моделі для вирішення проблем.

Громадські ради є одним із важливих механізмів залучення інститутів громадянського суспільства у процес управління та ухвалення рішень на різних рівнях. Вони утворюються як при державних органах, місцевих адміністраціях так і інших установах з метою забезпечення відкритого й результативного діалогу між владою та громадянами. Завдяки діяльності громадських рад представники громадських організацій, експертного середовища, науковців та активних громадян отримують можливість висловлювати власну позицію, формулювати пропозиції та надавати рекомендації щодо актуальних питань суспільного життя, державної політики та публічного управління.

Інституційні засади їхньої діяльності були закладені постановою Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2004 року «Про затвердження Положення про громадську раду при Кабінеті Міністрів України, а також про громадську раду при центральному, місцевому органі виконавчої влади» [32]. Саме цей документ започаткував офіційне нормативне закріплення інструменту громадських рад як платформи для участі громадянського суспільства у процесі вироблення та реалізації державної політики.

Громадські ради в Україні формально є консультативно-дорадчими органами і в багатьох випадках фактично не мають істотного впливу на прийняття рішень, часто виступаючи радше як «показник» взаємодії влади з громадськістю.

У 2009 році Кабінет Міністрів схвалив нову постанову, яка не надавала громадянському суспільству значних повноважень, проте заохочувала громадські організації до створення громадських рад та активної участі у реалізації державної політики.

Важливим кроком у цьому процесі стало ухвалення 3 листопада 2010 року постанови №996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [38], яка започаткувала більш системний підхід до залучення громадськості та заклала основи для практичної участі організацій громадянського суспільства у державному управлінні.

Це положення було лише доповненням до «Типового положення», проте воно відгукнулося в громадянському суспільстві та закріплювало вже наявні кроки у взаємодії з органами влади. Поширилося гасло: «Треба вплив на владу? Йди в громадську раду!». Водночас громадська рада залишалася консультативно-дорадчим органом із обмеженими повноваженнями та невеликим реальним впливом на прийняття рішень.

Рада подавала рекомендації щодо різних проектів, перевіряла нормативно-правову базу та намагалася заявити про себе. Її формування відбувалося без встановлення чітких критеріїв до кандидатів:

громадськість обирала кандидатів, які самі за себе голосували, і таким чином формувалася рада. Кожен член мав власні інтереси, цілі та привілеї, а державні органи часто сприймали рішення ради радше як формальний механізм взаємодії з громадськістю. У таких умовах ефективність і реальний вплив громадської ради на владу залишалися сумнівними.

Громадські ради покликані сприяти підвищенню прозорості діяльності органів влади, зміцнювати відповідальність посадовців перед громадськістю та забезпечувати врахування інтересів різних соціальних груп при формуванні та реалізації державної політики. Вони також мають мобілізувати ресурси та потенціал громадянського суспільства для вирішення актуальних проблем і сприяти розвитку демократичних інститутів та культури партисипативного управління. Проте у сучасних реаліях постає питання: чи справді ці функції реалізуються на практиці? Члени громадської ради обираються або призначаються з числа представників громадських організацій, експертних груп, наукових спільнот та активних громадян, зацікавлених у питаннях компетенції відповідного органу влади. Рада формує власний регламент, визначає напрямки діяльності, структуру (комітети, робочі групи) та порядок проведення засідань, які мають бути відкритими та доступними для всіх учасників та зацікавлених сторін.

Громадська рада виступає консультативно-дорадчим органом, основною функцією якого є надання рекомендацій та пропозицій щодо проектів рішень, політик та інших документів, що розробляються органами влади. Серед її завдань – аналіз нормативно-правових актів, підготовка власних ініціатив та звітів.

Крім того, громадські ради можуть організовувати публічні слухання, круглі столи, форуми та інші заходи для обговорення актуальних питань із громадськістю. Вони залучають експертів для незалежної оцінки, що сприяє підвищенню прозорості та обґрунтованості рішень органів влади.

Громадські ради реалізують моніторинг здійснення рішень та ініціатив, щодо яких вони надавали свої рекомендації, а також оцінюють ефективність діяльності органів влади в цілому. Вони зобов'язані інформувати громадськість про свою діяльність, досягнення та проблеми, а також забезпечувати відкритий зворотний зв'язок для підвищення ефективності своєї роботи.

Проте на практиці реальна ефективність громадських рад залишається обмеженою. Справді дієві та впливові ради можна перерахувати на пальцях однієї руки. Основні причини цього – відсутність реальних повноважень, бюрократичні перепони та іноді недостатня професійна підготовка членів рад.

Формування потужного громадянського суспільства в Україні розпочалося після Революції Гідності. Громадянське суспільство не може ефективно функціонувати в умовах авторитарного правління. В Україні відбулося перезавантаження не лише інституцій, а й зміна цінностей та поглядів громадян, що стало фундаментом для розвитку більш відкритої та демократичної взаємодії з владою.

Фонд «Демократичні ініціативи» здійснив дослідження, щоб дати оцінку впливу Майдану на розвиток громадянського суспільства [12]. Було опитано 84 представника недержавних організацій з різних сфер. Результати показали, що майже всі учасники погодилися: події Майдану стали моментом народження нового суспільства та періодом неймовірної громадянської активності у 2014–2015 роках. Хоча інтенсивність цієї активності поступово зменшувалася, рівень участі громадянського суспільства після Майдану залишається значно вищим у порівнянні з періодом до Революції Гідності.

Національним Інститутом Стратегічних Досліджень (НІСД) було презентовано аналітичну доповідь щодо стану розвитку громадянського суспільства в Україні:

Різновид громадського об'єднання	01.02. 2015	01.01. 2016	01.01. 2017	01.01. 2018	01.01. 2019	01.01. 2020	01.01. 2021	01.06. 2021
громадські організації	64526	70321	75988	80461	84608	88882	92470	94353
профспілки й об'єднання профспілок	25853	26321	27070	27601	28026	28486	28713	28849
благодійні організації	13579	15384	16837	17726	18433	19112	19812	20144
релігійні організації	24957	23261	24072	25233	26075	26437	26651	26758
ОСББ	15719	17109	26080	27999	29916	32700	35353	36223
ОСН	1358	1415	1497	1552	1572	1614	1649	1678
громадська спілка	526	753	990	1254**	1455	1718	1875	1962

Рис. 1.1. Динаміка розвитку громадських об'єднань в Україні після подій Революції Гідності [29]

У 2019 році довіра до недержавних організацій становила 45 %, тоді як до державного апарату — лише 9,1 %, а до Верховної Ради — 12,7 %. Це свідчить про те, що значна частина громадян сприймала НДО як більш ефективний і надійний механізм для вирішення суспільних проблем.

Водночас, недержавні організації фактично виконували частину функцій держави, зокрема брали участь у розробці політик, законопроектів і рекомендацій до проектів рішень. Це помітно відрізнялося від практики більшості європейських країн, де подібні завдання переважно належали урядовим інституціям. Така ситуація підкреслює роль громадянського суспільства в Україні як ключового гравця в управлінні державою та формуванні політик, особливо в умовах нестачі довіри до державних органів.

1.2. Інституційні засади співпраці громадянського суспільства з публічними органами влади

Як показує практика на шляху до ефективної взаємодії громадянського суспільства з публічними органами влади виникає чимало перешкод. Частина з них може бути вирішена відносно швидко за умови

налагодження дієвої комунікації між сторонами. Водночас існує сукупність глибинних проблем, які не піддаються усуненню простими адміністративними чи процедурними заходами.

Однією з ключових є відсутність сформованої культури розробки політик у державних органах та нерозуміння необхідності залучення всіх релевантних груп стейкхолдерів на всіх етапах цього процесу. Якщо у розробників політики справді є мета вирішити суспільно значущу проблему, участь різних за інтересами та досвідом учасників є не лише бажаною, а й неминучою. Ігнорування цього принципу призводить до створення документів, які не враховують реальні потреби громадян, а відтак — мають низький рівень підтримки та ефективності при впровадженні.

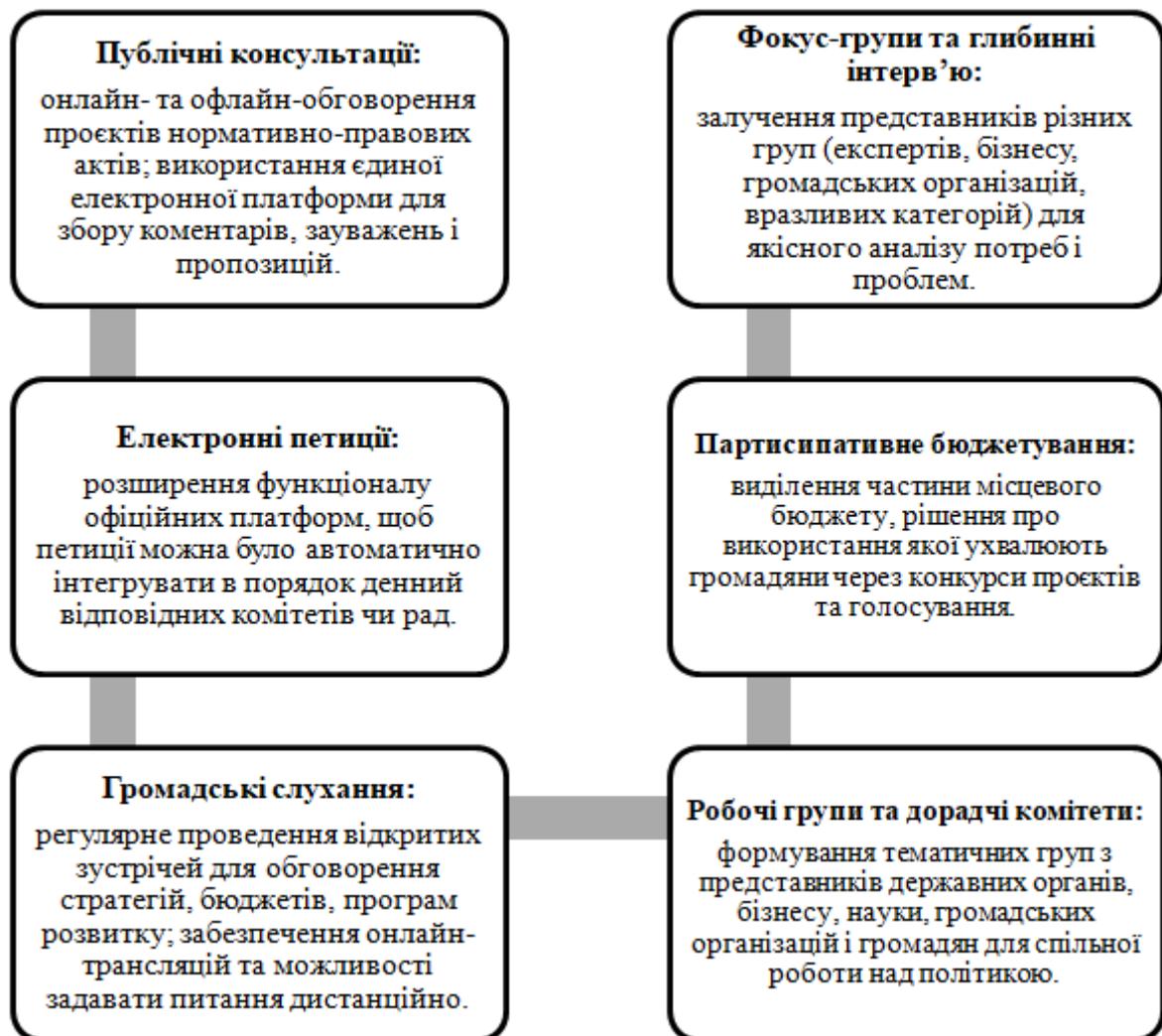

Рис.1.2. Перелік інструментів для залучення стейкхолдерів у формування та реалізацію політик

Це свідчить про нерозуміння того, що ефективне вирішення суспільно значущих проблем потребує колективного підходу та залучення представників усіх секторів — від приватного бізнесу і некомерційних організацій до широкого кола громадян. Коли політики розробляються без належних консультацій із тими, кого вони безпосередньо стосуються, наслідком стає неповне усвідомлення реальної суті проблеми, неефективність запропонованих рішень або ж зростання соціальної напруги, що інколи переростає у протести та громадські заворушення.

Часто публічні службовці та політики не мають чіткого розуміння, що таке громадянське суспільство та якими мають бути ефективні механізми взаємодії з ним. У свою чергу, представники громадянського суспільства не завжди володіють знаннями про законодавчі процеси та особливості публічного управління, а в окремих випадках піддаються надмірному емоційному впливу. У результаті дві невід’ємні сторони процесу формування політик нерідко опиняються по різні боки барикад, сприймаючи одна одну радше як опонентів, ніж як партнерів.

Можемо констатувати що наразі в Україні досі відсутня сформована культура комунікації між владою та громадськістю. Брак «з’єднувальної ланки» - постійних каналів обміну інформацією та спільної роботи - призводить до непорозуміння й взаємної недовіри. Вирішення цієї проблеми вимагає розвитку громадянської освіти та створення спільних платформ для діалогу: проведення навчальних семінарів, формування робочих груп і постійно діючих консультативних майданчиків, де всі сторони можуть виробляти спільні рішення щодо суспільно важливих питань.

Однією із головних перешкод для реалізації ефективного публічного управління є низька репутація публічної служби та недостатній рівень оплати праці. Це ускладнює залучення на службу найбільш компетентних фахівців, що своєю чергою призводить до дефіциту якісної експертизи в органах влади. У результаті громадський сектор часто

«перетягує ковдру» на себе, перебираючи на себе частину функцій, які мали б виконувати державні інституції.

Подібна ситуація виникає не лише через кадровий дефіцит чи низьку кваліфікацію публічних службовців, але й через вплив особистих відносин, упереджень або суб'єктивних поглядів представників влади. Це змушує громадські організації не лише брати участь у розробці політик, а й виконувати розслідувальні функції, у тому числі у справах про правопорушення, вчинені проти них самих.

Для подолання цього дисбалансу необхідно забезпечити чіткий розподіл функцій між державними структурами та громадським сектором, заснований на принципах партнерства, взаємної поваги та довіри, а не на постійному «перетягуванні канату».

Доцільно зазначити що у 2021 році, за чотири місяці до повномасштабного вторгнення росії, ООН провела дослідження, у якому однією з ключових проблем України було названо нездатність держави гарантувати безпеку журналістів та громадських активістів. Значна частина представників громадянського суспільства зазнавала переслідувань саме за критику урядової політики чи діяльності народних депутатів.

На жаль, навіть у період воєнного стану у 2024 році продовжують траплятися випадки тиску та дискредитації, зокрема онлайн-атаки з боку представників вищого керівництва на незалежних журналістів. Яскравим прикладом стала ситуація з редакцією «Bihus.info», яка зазнала низку кампаній щодо дискредитації, а самі журналісти були змушені власними силами проводити розслідування та ідентифікувати винних.

Подібні інциденти не лише підривають довіру суспільства до державних інституцій, але й негативно позначаються на репутації України серед міжнародних партнерів. Це прямо суперечить стратегічному курсу країни на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Ба більше, вони спричиняють зростання соціальної напруги та недовіри в умовах війни, коли суспільна консолідація та довіра до влади мають критичне значення.

Не можна оминати увагою проблеми з комунікацією. Багато проблем виникають у представників органів влади, банально із-за відсутності простої поінформованості населення. Немає звітності в діях органів влади. Особливо це можна побачити в умовах воєнного стану, це підтверджують статистичні дані Світового банку, а саме Індекс Voice and Accountability (Голоси та підзвітність).

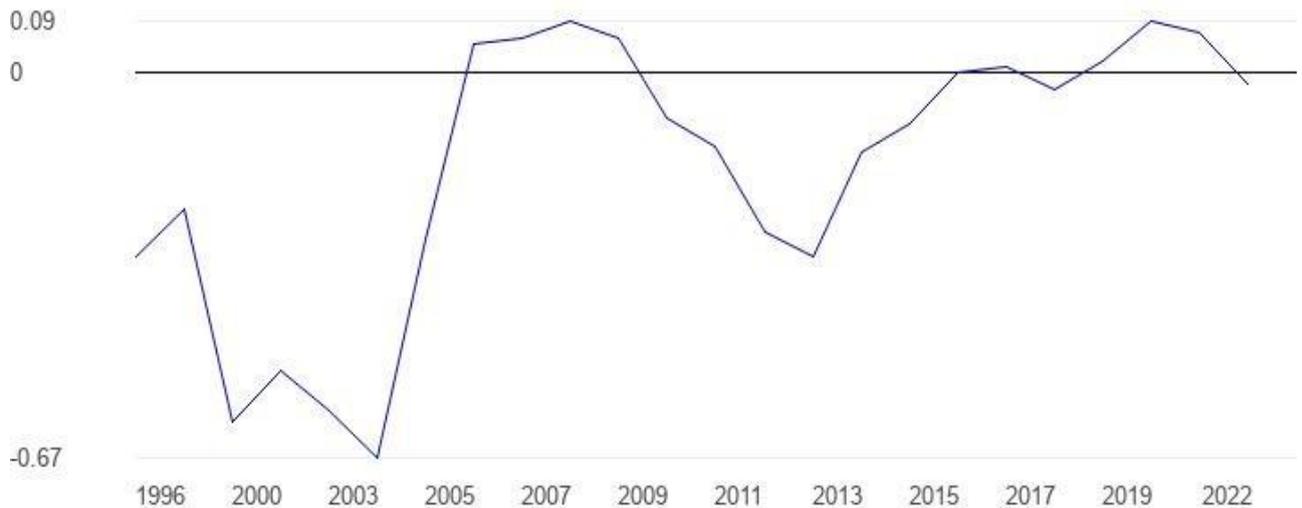

Рис.1.2. Індекс Voice and Accountability (Голоси та підзвітність) [16]

У 2022 році, з початком повномасштабного вторгнення РФ, вектор взаємодії влади та громадськості помітно змінився. Одним із яскравих прикладів стала серія протестних акцій «Гроші на ЗСУ», коли громада висловлювала обурення тим, що в умовах війни мільйони гривень спрямовуються на реконструкцію парку, а не на потреби оборони. Відсутність своєчасних та зрозумілих пояснень з боку органів влади призвела до зростання недовіри та соціальної напруги.

Окремою проблемою є доступ до публічної інформації. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування іноді без належних підстав відмовляють у її наданні, неправомірно класифікуючи окремі дані як такі, що мають обмежений доступ. Подібна практика знижує рівень прозорості та унеможлиблює ефективний громадський контроль за діяльністю влади особливо в умовах дії воєнного стану.

Використання грифу на кшталт «не для опублікування», «заборонено для друку» чи «лише для внутрішнього користування»

нерідко має не виправданий характер. Такі обмеження часто застосовуються до інформації, яка за своєю природою має бути відкритою, що прямо суперечить принципам прозорості та відкритості влади. Додатковою проблемою є суттєві перешкоди для громадян у доступі до місцевих нормативно-правових актів або навіть до проєктів цих документів, що ускладнює як здійснення громадського контролю, так і участь у процесах реалізації функцій місцевого самоврядування.

Особливо «вагомим аргументом» з боку публічних органів влади став запроваджений та подовжений до 05 листопада 2025 року воєнний стан, який часто використовується як універсальне виправдання для обмеження доступу до інформації. У результаті створюється середовище, сприятливе для зловживань і корупційних ризиків, оскільки суспільство втрачає можливість оперативно перевіряти обґрунтованість управлінських рішень, та витрат бюджетних коштів у вигляді публічних закупівель товарів, послуг тощо.

Однією з найгостріших проблем сьогодення у питаннях забезпечення ефективної взаємодії громадянського суспільства та влади є Громадські ради.

Варто зазначити що Урядовим планом заходів до 2025 року щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки [47] передбачено проведення дослідження роботи громадських рад, зокрема аналіз процедур їхнього створення та діяльності. Метою цього дослідження є підготовка пропозицій щодо вдосконалення механізмів формування та функціонування таких органів, щоб вони могли ефективніше виконувати свою роль інструментів громадської участі та контролю. Важливість цього кроку обумовлена тим, що нинішня практика часто не забезпечує реальної участі громадськості у прийнятті рішень. Без системного аналізу та оновлення правових і організаційних засад існує ризик збереження формального підходу, коли громадські ради існують лише «на папері», а їхні рекомендації ігноруються.

Виходячі з вищезначеного мусимо констатувати що виклики, які пов'язані з їх формуванням та функціонуванням в Україні, обумовлені низкою ключових факторів як то формалізм у їх створенні коли у багатьох випадках органи влади підходять до формування Громадських рад як до формальної вимоги законодавства, без реального наміру забезпечити ефективний діалог з громадськістю, також варто зазначити про нерівний доступ до участі який виявляється у ситуації коли пріоритет часто надається «лояльним» організаціям, що призводить до маргіналізації незалежних або критично налаштованих організацій громадянського суспільства. Не менш вагомою перепорою є відсутність реальних повноважень тобто рішення та рекомендації Громадських рад часто залишаються лише на папері й не враховуються у процесі прийняття управлінських рішень. Торкаючись усіх факторів відзначимо також низьку прозорість процедур яка виявляється як недостатня відкритість у відборі членів рад, відсутність чітких критеріїв та публічного обговорення кандидатур, на останок доречно зазначити про недостатній рівень компетентності окремих представників громадськості, що знижує ефективність роботи рад та ускладнює формування якісних пропозицій. Одже, замість того щоб бути дієвим інструментом громадського контролю та впливу на політику, Громадські ради нерідко перетворюються на механізм імітації взаємодії влади та суспільства.

Попри наявність достатньої нормативної бази, діяльність громадських рад стикається з низкою суттєвих викликів.

По-перше, чинні акти, зокрема Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 року № 996, «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [38] яка визначає процедуру створення та роботи цих рад, мають низку недоліків. Сам процес формування часто не є повністю відкритим, що створює ризики непрозорості та навіть штучної закритості з боку органів влади. Це суттєво обмежує можливості членів громадських рад ефективно виконувати наглядові функції.

По-друге, простежується брак політичної волі з боку державних інституцій для реального залучення громадян до розробки та обговорення нормативно-правових актів. У результаті громадські ради нерідко зводяться до декоративних консультативних структур, чиї рекомендації не мають вагомого впливу на ухвалення рішень.

По-третє, недостатній рівень професійної підготовки та експертизи окремих членів громадських рад негативно позначається на змістовності та якості їхніх рекомендацій. Це знижує ефективність впливу цих органів на процес публічного управління та розробки дієвих та ефективних політик.

1.3. Міжнародний досвід у сфері взаємодії громадянського суспільства з публічними органами влади

Особливість міжнародного досвіду розбудови громадянського суспільства полягає у визнанні державою його ресурсного потенціалу та залученні цього потенціалу до вирішення суспільно важливих завдань. Одним із ключових напрямів є надання якісних і економічно ефективних соціальних послуг завдяки впровадженню інноваційних підходів, поширенню практик благодійництва та організації адресної, оперативної допомоги вразливим групам населення.

Важливим чинником є неполітичний характер більшості громадських ініціатив: вони не спрямовані на здобуття політичної влади, а зосереджені на представництві та захисті інтересів різних соціальних груп. Такий підхід сприяє формуванню відкритого діалогу між громадянами та державними структурами, залученню населення до процесів ухвалення управлінських рішень і, як наслідок, підвищує ефективність цих рішень завдяки врахуванню різноманітних суспільних потреб.

Крім того, міжнародна практика демонструє важливість дієвого громадського контролю за діяльністю органів влади як інструменту забезпечення прозорості та боротьби з корупцією. Сукупність цих підходів формує стійкі механізми партнерства між державою та громадянським

суспільством, сприяючи підвищенню рівня довіри й соціальної відповідальності.

Citizens' expectations that public consultation would influence policies, 2021

Perceived likelihood that governments would adopt opinions expressed in a public consultation

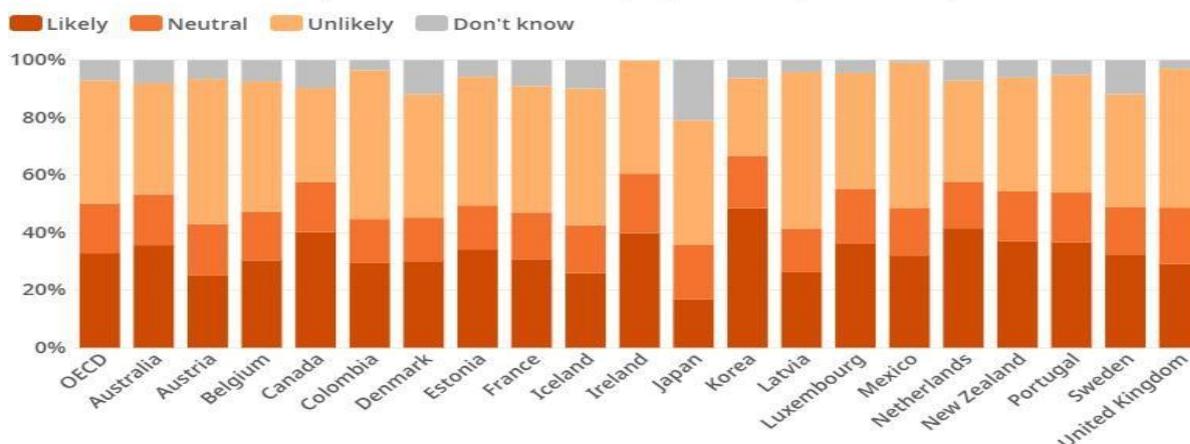

Рис. 1.3. Очікування громадян, що консультації з громадськістю вплинуть на політику [69]

За даними OECD, які представлені на рис. 1.3. можемо спостерігати очікування громадян щодо впливу громадських консультацій на урядові рішення у різних країнах у 2021 році. Кольорові сегменти ілюструють сприйняту ймовірність того, що думки, висловлені під час консультацій, справді будуть враховані урядами.

Як можемо бачити із даних представлених нами у табл. 1.2. у різних країнах наприклад рівень оптимізму помітно відрізняється. Так, у Канаді та Новій Зеландії громадяни значно частіше вірять у результативність консультацій, тоді як у Японії та Франції превалюють скептичні настрої. Така різниця відображає як особливості політичної культури, так і історичний досвід залучення громадськості до процесів ухвалення рішень.

Ці дані вказують на необхідність вдосконалення механізмів громадської участі в тих країнах, де рівень довіри є нижчим. Забезпечення прозорості, підзвітності та реального врахування пропозицій громадян може стати ключем до підвищення легітимності політик і зміцнення довіри між суспільством та державою.

Таблиця 1.2

Порівняльна таблиця оцінки рівня розвитку громадських консультацій

Параметр	ОЕСД	Україна
Рівень довіри до консультацій	Високий у Канаді, Новій Зеландії – більшість громадян вважає, що їхня думка буде врахована.	Низький – громадяни часто вважають консультації формальністю, без впливу на рішення.
Скепсис	Вищий у Франції, Японії – думки враховуються рідко або символічно.	Поширений скепсис: консультації часто «для галочки», результат не пояснюється.
Інструменти	Онлайн-консультації, публічні слухання, опитування, платформи для зворотного зв'язку.	Е-петиції, портал «ВзаємоДія», громадські ради при органах влади, але обмежене застосування.
Зворотний зв'язок	У країнах із високою довірою громадяни отримують пояснення, як використано їхні пропозиції.	У більшості випадків відсутній або формальний, що підриває довіру.
Прозорість процесу	Рішення уряду супроводжуються публікаціями щодо врахованих і неврахованих пропозицій.	Бракує відкритих звітів про результати консультацій, немає традиції комунікувати «що врахували і чому».
Тенденції розвитку	Розширення онлайн-інструментів, інклюзивність, системна робота зі стейкхолдерами.	Потреба у формуванні культури комунікації, громадянській освіті та підвищенні прозорості.

В той же час зазначимо що в українських реаліях ситуація з громадськими консультаціями значно ускладнюється як історично низьким рівнем довіри до державних інституцій, так і відсутністю сталої культури залучення громадян до формування політик. Хоча механізми консультацій формально існують (електронні петиції, консультації через «ВзаємоДію», громадські ради при публічних органах влади), рівень довіри громадян у те, що їх думка справді буде врахована, залишається низьким. Це зближує Україну швидше з тими країнами, де переважають такі ж скептичні настрої (наприклад, Франція чи Японія), ніж з Канадою чи Новою Зеландією.

Таким чином, українським органам влади доцільно працювати над підвищенням прозорості процедур, зворотного зв'язку після консультацій та конкретними прикладами врахування пропозицій громадян. Лише у такий спосіб можна поступово змінювати суспільне сприйняття громадських консультацій із формальності у реальний інструмент впливу.

У Сполучених Штатах Америки діє глобальна програма USAID із підтримки правового та політичного середовища для розвитку громадянського суспільства. Її стратегічна мета полягає у створенні правових та регуляторних рамок, що забезпечують захист і сприяють розвитку інститутів громадянського суспільства та розширенню громадянської участі.

Програма включає три взаємопов'язані напрями діяльності:

1. Надання технічної допомоги у випадках реагування на законодавчі ініціативи, що можуть загрожувати діяльності громадських організацій, а також при підготовці сприятливих законодавчих реформ.

2. Моніторинг правових аспектів діяльності громадських організацій, що дає змогу своєчасно ідентифікувати бар'єри та ефективніше застосовувати інструменти технічної підтримки.

3. Зміцнення місцевих спроможностей шляхом надання дослідницьких стипендій та невеликих грантів місцевим громадським організаціям, що сприяє сталому розвитку громадянського суспільства «знизу догори».

Таким чином, зазначена програма не лише забезпечує оперативну підтримку громадських організацій у складному правовому полі, а й створює умови для формування стійких локальних ініціатив, що підвищує ефективність громадянської участі в демократичних процесах.

Нині Естонія є одним із найбільш показових прикладів сучасної взаємодії держави та громадянського суспільства через цифрові інструменти. Незважаючи на відносно невеликі розміри, ця країна з початку 2000-х років стала світовим лідером у сфері цифровізації державних послуг та запровадження механізмів цифрової демократії. Її досвід становить унікальний випадок інтеграції технологічних рішень у систему управління та активізації громадянської участі.

Цифрова трансформація в Естонії охопила практично всі сфери суспільного життя: від електронного голосування та цифрової освіти до універсальної системи електронної ідентифікації та програми e-Residency.

Такі інновації не лише оптимізували державні послуги, а й забезпечили прозорість та відкритість діяльності органів влади.

Особливої уваги заслуговує практика електронного голосування, яка вперше була впроваджена у 2005 році. Вона стала важливим інструментом залучення громадян до політичного процесу, зробивши участь у виборах більш доступною та зручною, що позитивно позначилося на рівні виборчої активності. У результаті цифрова демократія в Естонії сприяла зміцненню довіри до інститутів влади та утвердженню моделі відкритого врядування.

Незважаючи на значний успіх у цифровізації, Естонія стикається і з низкою викликів, зокрема у сфері кібербезпеки та захисту персональних даних. Держава постійно інвестує в удосконалення цифрової інфраструктури, впроваджує сучасні механізми кіберзахисту та розробляє нові підходи до збереження конфіденційності особистої інформації громадян. Таким чином, естонський досвід демонструє, що цифрові технології можуть ефективно слугувати розвитку демократії та залученню громадян до управління державою, за умови існування стійких демократичних інститутів та високого рівня довіри між суспільством і владою.

Одним із важливих механізмів громадської участі в демократичних країнах є громадські ради. Це інститути, які дозволяють представникам громадськості безпосередньо брати участь у виробленні рішень, сприяючи прозорості та підзвітності влади. У науковій літературі та офіційних документах зустрічаються різні визначення цього поняття. Так за Оксфордським словником, громадська рада (Public Council) — це організація або група осіб, створена для представлення інтересів громадськості та надання консультацій органам влади з певних питань. В той же час у юридичному словнику Блекса під громадською радою розуміють консультативний орган, що створюється місцевими, регіональними або національними органами влади для залучення громадськості до процесу прийняття рішень, зокрема щодо політики,

планування та розвитку. Кембриджський словник визначає громадську раду як групу осіб, обраних або призначених для надання порад урядовим структурам із питань суспільного значення. Європейський інститут публічного адміністрування трактує громадську раду як платформу для участі громадян у прийнятті рішень, де представники громадськості можуть висловлювати свої пропозиції та рекомендації з різних аспектів публічної політики. За визначенням Всесвітнього банку, громадська рада є консультативним органом, що забезпечує участь громадськості у формуванні, моніторингу та оцінці публічної політики, сприяючи прозорості та ефективності державного управління. Відповідно до визначення що надає Міністерства юстиції України, громадська рада — це консультативно-дорадчий орган при органах виконавчої влади, створений з метою залучення громадян до управління державними справами та врахування громадської думки при формуванні та реалізації політики.

Узагальнюючи наведені визначення, можна зробити висновок, що громадські ради виконують роль платформи для діалогу між владою та громадськістю. Вони забезпечують врахування суспільних інтересів у процесі прийняття рішень, сприяючи розвитку відкритого, прозорого та підзвітного врядування.

Для кращого розуміння функціонування громадських рад варто розглянути міжнародний досвід. У Сполучених Штатах Америки, зокрема в штаті Каліфорнія, діє Закон про громадські ради, який зобов'язує місцеві органи влади створювати консультативні органи для залучення громадськості до прийняття рішень із питань місцевого значення.

Наприклад, у місті Лос-Анджелес функціонує понад 90 громадських рад, що представляють інтереси різних районів міста. Кожна рада складається з обраних членів, які регулярно проводять засідання для обговорення ключових питань міського управління: планування територій, транспортної інфраструктури, безпеки та інших важливих аспектів. Така структура забезпечує безпосередній вплив мешканців на прийняття рішень місцевою владою.

Одним із конкретних прикладів ефективної діяльності громадських рад є проект у районі Вестчестер (Westchester), спрямований на підвищення безпеки дорожнього руху. Громадська рада ініціювала встановлення додаткових світлофорів та пішохідних переходів у місцях із високою аварійністю. Після проведення громадських слухань та консультацій із місцевою владою, проект було затверджено і реалізовано. Результатом стало значне зниження кількості дорожньо-транспортних пригод у районі.

Такий приклад демонструє, що громадські ради можуть ефективно виконувати роль механізму залучення громадян до управління на місцевому рівні, забезпечуючи прозорість, підзвітність та безпосередній вплив на політику.

У Берліні громадські ради активно залучаються до процесу прийняття рішень на місцевому рівні, забезпечуючи платформу для участі громадян у розробці та реалізації соціальних, економічних і екологічних проектів. Зокрема, районна рада Берліна-Мітте проводить регулярні консультації з мешканцями, а її пропозиції розглядаються районними зборами, що гарантує врахування думок різних груп населення.

Одним із успішних прикладів є проект перетворення занедбаних міських просторів на громадські парки. Процес реалізації включав п'ять етапів:

1. Опитування мешканців – понад 1000 анкет, що дозволило виявити потреби та побажання громадян щодо створення нових зелених зон.
2. Розробка плану – на основі зібраних даних створено проект парків із дитячими та спортивними майданчиками, зонами відпочинку та зеленими алеями.
3. Громадські слухання – мешканці мали змогу внести корективи та пропозиції до проекту.
4. Реалізація – залучення місцевих будівельних компаній і волонтерів; проект було завершено протягом двох років.

5. Підтримка після реалізації – районна рада організовує регулярні заходи з благоустрою та підтримки чистоти, а також стимулює громадські ініціативи, що займаються культурними та спортивними подіями в нових зелених зонах.

Одже можемо бачити що проект є яскравим прикладом успішної співпраці між місцевою владою та громадськістю. Від опитування до урочистого відкриття парків мешканці мали можливість брати активну участь у всіх етапах реалізації. Завдяки такій взаємодії покращилася якість життя у районі, створено нові можливості для відпочинку та дозвілля, а також підвищено рівень задоволення мешканців від співпраці з органами місцевого самоврядування.

У Великій Британії громадські ради також відіграють важливу роль у розробці місцевих політик, забезпечуючи участь громадян у процесах прийняття рішень. Зокрема, рада району Хітон Норріс (Heaton Norris) активно співпрацює з місцевими мешканцями та організаціями для вирішення питань житлового будівництва, громадської безпеки та благоустрою.

Громадські ради організовують регулярні зустрічі та громадські слухання, на яких жителі можуть висловлювати свої думки та пропозиції щодо місцевих проектів. Такий підхід сприяє більш прозорому та підзвітному управлінню.

Прикладом успішної діяльності ради є реалізація проекту у парку «Вікторія», де було створено нову зону відпочинку з сучасним дитячим майданчиком та спортивними тренажерами. Місцеві жителі брали активну участь у плануванні, висаджуванні дерев та загальній організації робіт, що сприяло не лише поліпшенню інфраструктури району, а й зміцненню зв'язку між громадою та місцевою владою.

У Канаді громадські ради виконують ключову роль у забезпеченні діалогу між місцевою владою та громадянами. Зокрема, рада району Скарборо (Scarborough) у Торонто активно залучена до планування міських проектів та розвитку інфраструктури.

Рада організовує громадські обговорення та консультації з мешканцями, що дозволяє враховувати їхні потреби та інтереси при прийнятті рішень. Такий механізм підвищує прозорість та підзвітність місцевих органів влади, сприяє розвитку довіри серед громадян та стимулює їхню активну участь у процесах управління містом.

У Франції громадські ради функціонують у кожному з 20 округів Парижа, забезпечуючи ефективну взаємодію між місцевою владою та мешканцями. Зокрема, рада 15-го округу (Conseil de quartier du 15^e arrondissement) регулярно проводить засідання, на яких обговорюються питання розвитку транспорту, охорони навколишнього середовища та соціальної підтримки.

Громадські ради мають право подавати свої рекомендації до міської ради, що сприяє врахуванню думки громадян при прийнятті рішень. Одним із успішних проєктів стало створення центру соціальної допомоги для малозабезпечених родин та людей похилого віку, який надає широкий спектр послуг: безкоштовні юридичні консультації, медичну допомогу та організацію культурних заходів. Проєкт реалізовано за підтримки місцевих благодійних організацій та волонтерів, що дало змогу забезпечити ефективну допомогу для найбільш вразливих верств населення.

Такий приклад демонструє, що громадські ради можуть успішно поєднувати консультаційну функцію з практичними соціальними проєктами, підвищуючи якість життя мешканців та зміцнюючи довіру до місцевих органів влади.

У Швеції громадські ради функціонують як консультативні органи, що забезпечують участь громадян у процесі прийняття рішень. Зокрема, у районі Седермальм (Södermalm) у Стокгольмі рада активно співпрацює з місцевими мешканцями та організаціями для розв'язання питань житлового будівництва, благоустрою та екології.

Громадські ради організовують громадські слухання та консультації, на яких жителі мають можливість висловлювати свої ідеї та

пропозиції. Такий підхід сприяє підвищенню прозорості та підзвітності місцевої влади.

Одним із успішних проєктів стала ініціатива з впровадження системи роздільного збору сміття та створення спеціальних пунктів для утилізації небезпечних відходів. Місцеві мешканці активно брали участь у громадських слуханнях і консультаціях, що дозволило успішно реалізувати нові екологічні норми та підвищити рівень екологічної відповідальності в районі.

Міжнародний досвід свідчить, що громадські ради є ефективним механізмом залучення громадян до процесу прийняття рішень. Вони створюють платформу для діалогу між владою та громадськістю, що створює умови для розвитку підзвітного та прозорого управління. У країнах, таких як США, Велика Британія, Німеччина, Швеція та Франція громадські ради успішно реалізують проєкти у сферах транспорту, благоустрою, соціальної підтримки та екології, активно взаємодіючи з мешканцями та установами.

Вивчення та адаптація міжнародного досвіду громадських рад є ключовими для вдосконалення взаємодії між громадянським суспільством і владою, розвитку демократичного управління та підвищення якості життя громадян.

Висновки до 1 розділу

Аналізуючи різні аспекти взаємодії громадянського суспільства з органами влади в Україні, слід відзначити суттєвий прогрес у цій сфері, особливо після Революції Гідності. Подальший розвиток демократичних інститутів, зростання рівня прозорості та відповідальності уряду перед громадянським суспільством, а також активізація участі громадян у формуванні державної політики засвідчують поступове зміцнення основ демократії в країні.

Водночас, попри досягнуті успіхи, залишаються численні виклики. Серед них – необхідність подолання бюрократичних перешкод,

забезпечення ширшої залученості та впливовості представників громадянського суспільства, підвищення професіоналізму публічних службовців, удосконалення механізмів підзвітності. Ці проблеми зумовлені не лише браком політичної волі та рішучості з боку органів влади, а й певними обмеженнями у професійній та організаційній спроможності самого громадянського сектору.

Враховуючи складнощі та реалії що постали перед суспільством, які переважно викликані війною, зусилля громадянського суспільства мають бути спрямовані на підвищення гнучкості та адаптивності, що дозволить ефективно реагувати на кризові ситуації й відігравати ключову роль у відновленні та розвитку держави. Досвід воєнного стану якій запроваджено з початку війни 2022 року показав спроможність українського суспільства швидко мобілізувати ресурси, самоорганізовуватися та адаптуватися до надзвичайних умов.

Таким чином, громадянське суспільство в Україні продовжує залишатися активним учасником у формуванні демократичного ладу. Революція Гідності стала каталізатором зростання громадянської активності та поглиблення взаємодії з державою. Ці процеси сприяли утвердженню України як держави, де голос кожного громадянина має вагоме значення, а діалог між владою та суспільством є необхідною умовою стабільного розвитку та відновлення.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА З ПУБЛІЧНИМИ ОРГАНАМИ ВЛАДИ

2.1. Особливості розвитку громадянського суспільства в період дії воєнного стану

Українське суспільство у пострадянську добу переживало початковий етап становлення та розвитку, який позначився здобуттям юридичної незалежності та процесом розбудови власної держави. Водночас швидке формування ефективної та процвітаючої державності виявилось неможливим через глибоку суспільно-політичну кризу, зумовлену суперечністю між пострадянською ментальністю та європейським вектором розвитку, незавершеним процесом формування національної ідентичності, а також економічними й політичними труднощами.

Попри складні політичні обставини та зовнішні виклики, зокрема військову агресію Російської Федерації проти України та анексію Кримського півострова у 2014р., українське суспільство продемонструвало здатність до опору, самоорганізації та консолідації. Воно не лише вистояло, а й змогло посилити власну суб'єктність, утвердившись як важливий актор міжнародних відносин та один із чинників трансформації світового політичного порядку. Україна, яка донедавна залишалася відносно маловідомою на міжнародній арені, поступово почала здобувати дипломатичні, культурні та іміджеві досягнення. Символічними прикладами цього процесу стали консолідація зовнішньої підтримки з боку міжнародної спільноти та культурні перемоги, зокрема здобуття першого місця на конкурсі «Євробачення» у 2016 р.

З початком повномасштабної війни РФ проти України 24 лютого 2022 р. країна зіткнулася з масштабним викликом, що потребував

виняткової сили, витримки та консолідації всієї нації, життя якої й до цього було позначене кризами та екзистенційними трансформаціями. Водночас державні інститути виявилися значною мірою неготовими до такого розвитку подій. Органи влади мали у надзвичайно стислі терміни забезпечити обороноздатність держави, організувати умови для збереження життя громадян та налагодити ефективну взаємодію з інститутами громадянського суспільства й волонтерським рухом [11].

Однак історичний досвід та попередні суспільні трансформації загартували українську націю. Попри серйозні труднощі та помилки політичних еліт у критичний момент, суспільство продемонструвало витримку, мужність, здатність до самоорганізації та взаємодопомоги.

Повномасштабне вторгнення РФ мобілізувало громадянське суспільство, організації та активісти якого оперативно адаптувалися до нових умов і взяли на себе значну частину функцій із забезпечення нагальних потреб, які держава в перші місяці війни не могла реалізувати самостійно [4].

Може констатувати що повномасштабна війна стала точкою безповоротного утвердження громадянського суспільства як рівноправного партнера держави, а також що саме активність громадян стала фактором стійкості України у війні, та продовжує бути важливим фактором і нині.

Волонтер (від лат. *voluntarius* – воля, бажання, від англ. – «добровільний») – це людина, яка з власної ініціативи безоплатно здійснює суспільно корисну діяльність, використовуючи свій час, знання, досвід та енергію на користь тих, хто потребує допомоги [75].

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про волонтерську діяльність», волонтером є фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги. При цьому, згідно зі ст. 1 цього ж Закону, волонтерська діяльність визначається як добровільна, соціально спрямована та неприбуткова діяльність, що реалізується волонтерами у різних сферах суспільного життя[35].

У статті 1, п. 3 Закону визначено напрями здійснення волонтерської допомоги, серед яких: підтримка малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних осіб та тих, хто потребує соціальної реабілітації; надання допомоги особам, що перебувають у складних життєвих обставинах; підтримка Збройних Сил України та інших військових формувань; сприяння у подоланні наслідків збройної агресії РФ проти України, а також участь у процесах післявоєнного відновлення та розвитку держави. Окремим напрямом є допомога сім'ям і особам, які зазнали втрат чи опинилися у кризових обставинах через бойові дії, терористичні акти чи окупацію [35].

До основних напрямів волонтерської діяльності в умовах війни належать:

1. збір і доставка продуктів харчування, обладнання та предметів першої необхідності;
2. надання медичної допомоги постраждалим;
3. підтримка внутрішньо переміщених осіб шляхом забезпечення прихистком;
4. організація психологічної допомоги та моральної підтримки;
5. пошук зниклих осіб і сприяння у звільненні полонених [11].

Водночас значна кількість активних громадян-волонтерів брали на себе найбільш небезпечні завдання: перевезення людей із «гарячих точок» та окупованих територій, доставку гуманітарної допомоги, задоволення першочергових потреб населення. Ця діяльність часто здійснювалася ціною надзвичайних зусиль і з високим ризиком для життя самих волонтерів.

Починаючи з перших днів повномасштабного вторгнення, волонтерські організації та ініціативні громадяни стали важливим тиловим ресурсом для забезпечення потреб жителів населених пунктів і внутрішньо переміщених осіб. У цей період, починаючи з 24 лютого 2022 р., виникли та активно функціонують численні громадські ініціативи, які відіграють ключову роль у підтримці армії та цивільного населення.

Волонтерська діяльність у період війни набула широкого поширення на всій території України, охопивши як допомогу армії, так і соціальну підтримку населення. Вона полягає у наданні соціальних послуг, матеріальної допомоги постраждалим від бойових дій, малозабезпеченим та іншим незахищеним категоріям населення з метою забезпечення їхніх першочергових потреб.

Усвідомлюючи потребу в належному захисті та, водночас, недостатній рівень забезпечення армії з боку держави, суспільство почало масово брати участь у зборі коштів для доукомплектування потреб Збройних Сил України. Паралельно волонтери та волонтерські організації здійснюють діяльність у таких напрямках:

- ✓ допомога внутрішньо переміщеним особам;
- ✓ пошук і евакуація людей, організація тимчасових притулків;
- ✓ супровід і переміщення біженців;
- ✓ підтримка самотніх людей похилого віку;
- ✓ допомога у пошуку та догляді за тваринами.

В умовах війни численні громадяни та організації переорієнтували свою діяльність задля підтримки країни. Звичайні люди активно долучаються, хто чим може: збирають одяг, продукти харчування, кошти для потреб ЗСУ, плетуть маскувальні сітки тощо. До цієї діяльності включилися всі основні соціальні групи населення — підприємці, волонтери, студентська молодь і навіть діти, які заробляють гроші співом, продажем іграшок, малюнків чи домашньої випічки. Об'єднавшись перед зовнішньою загрозою, українське суспільство демонструє переконання у необхідності внеску кожного задля досягнення перемоги [31].

Серед найвідоміших волонтерських організацій та благодійних фондів, які здійснюють активну діяльність в умовах війни, варто назвати: Фонд «Повернись живим», Благодійний фонд Сергія Притули, Армію SOS, благодійну платформу United 24, Razom for Ukraine, United Help Ukraine, фонд КОЛО та інші. Ці організації не лише акумулюють значні фінансові

ресурси, а й забезпечують їх ефективний розподіл відповідно до потреб армії та цивільного населення.

Важливим соціальним феноменом є високий рівень довіри громадян до волонтерів як соціальної групи. На противагу цьому, державні інститути в Україні традиційно стикаються з дефіцитом довіри з боку громадянського суспільства, що зумовлює зростання ролі волонтерських ініціатив у сфері підтримки як армії, так і населення [57].

В умовах війни громадянське суспільство відіграє визначальну роль, адже його організації спрямовують діяльність на збереження суверенітету та територіальної цілісності держави, а також надання допомоги нужденним та постраждалим від воєнних дій. У цей період взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства набуває особливого значення, оскільки ефективна обороноздатність держави й належне забезпечення її армії можливі лише за умови поєднання їхніх зусиль. При цьому відповідальність кожної зі сторін має бути пропорційною до взятих на себе функцій та повноважень [5].

Держава, як основний гарант безпеки, виконує першочергові функції у сфері оборони, тоді як волонтерські та громадські ініціативи мають добровільний характер і водночас відображають моральний обов'язок громадян перед суспільством та країною.

Окремої уваги потребує питання оподаткування волонтерських зборів. В умовах війни та економічного виснаження населення і бізнесу фіскальний тиск на волонтерську допомогу може завдати більше шкоди, ніж користі, оскільки знизить рівень довіри та мотивацію громадян до участі у волонтерському русі.

Ухвалення Постанови Кабінету Міністрів України № 953 від 05.09.2023 р. «Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану» було зумовлене прагненням держави запобігти зловживанням, пов'язаним із ввезенням гуманітарної допомоги з-за кордону. Водночас практична реалізація її положень може суттєво

ускладнити та уповільнити процес ввезення гуманітарної допомоги, що є критичним у воєнних умовах [10].

З огляду на це 16 жовтня 2023 р. було зареєстровано електронну петицію щодо відтермінування вступу в дію зазначеної постанови, яка мала набути чинності 01.12.2023 р. на строк шість місяців. Петиція швидко зібрала необхідну кількість голосів, що засвідчило про суспільний запит на доопрацювання відповідних норм.

Мотивацією відтермінування набуття чинності Постанови № 953 стало виникнення низки проблем, пов'язаних із функціонуванням системи волонтерської та благодійної допомоги, зокрема:

- ускладнення діяльності благодійних фондів та громадських організацій, які не мають достатніх адміністративних ресурсів для забезпечення виконання нових вимог щодо оформлення гуманітарних вантажів;
- ризик припинення діяльності індивідуальних закордонних місій, волонтери яких самостійно доставляють гуманітарну допомогу у небезпечні регіони для військових та цивільних без залучення благодійних фондів;
- унеможливлення надання оперативної допомоги військовим, зокрема постачання тактичної медицини, продуктів харчування та засобів особистої гігієни;
- зникнення діяльності окремих волонтерів-фізичних осіб, які здійснюють точкові збори коштів на власні рахунки для підтримки підрозділів Сил оборони України та цивільного населення;
- ризик створення монополії великих фондів, що призведе до зменшення різноманіття та гнучкості волонтерських ініціатив [14].

Усі наведені фактори свідчать про наявність загрози істотного обмеження волонтерської активності, яка в умовах воєнного стану виступає критично важливим елементом функціонування громадянського суспільства. Водночас держава повинна виконувати роль ефективного регулятора суспільних відносин, зокрема у сфері волонтерства, створюючи

сприятливі умови для його розвитку та уникаючи надмірних бюрократичних чи інших перепон.

Особливістю українського суспільства є унікальна здатність до об'єднання зусиль громадянських ініціатив і волонтерських практик задля досягнення спільної мети — захисту та збереження національного суверенітету й незалежності. Колективна свідомість українців зазнає істотних трансформацій, що виявляється у високому рівні згуртованості, готовності до самопожертви та усвідомленні власної причетності до спільного результату — перемоги, відбудови та процвітання держави.

Мужність і стійкість українського народу у протистоянні російській агресії справили значний вплив на міжнародну спільноту, спричинивши безпрецедентну підтримку й солідарність з боку ключових міжнародних партнерів України як на державному, так і на суспільному рівнях.

В той же час, внаслідок збідніння, дефіциту робочих місць та неспроможності забезпечити належний рівень життя, значна частина українців змушена іммігрувати до більш стабільних і заможних країн Європи та світу. Така міграція переважно має вимушений характер і супроводжується складнощами адаптації та психологічними викликами для іммігрантів. Водночас багато сімей зазнали вимушеного розділення на невизначений час: жінки та діти виїхали за кордон у пошуках безпеки, тоді як чоловіки, у зв'язку з мобілізаційними обмеженнями та заборонаю виїзду (за окремими винятками), залишилися в Україні. Це стало додатковим випробуванням для українського суспільства, наслідки якого ще остаточно не проявилися та позначаються у майбутньому.

Війна суттєво ускладнила соціально-економічне становище держави: знищено значну частину інфраструктури, а чимало підприємств були змушені перемістити свою діяльність у більш безпечні регіони країни. Частина бізнесу взагалі припинила існування. Значне зростання цін і рівня безробіття створює підґрунтя для негативних соціальних явищ, серед яких — зростання рівня злочинності та подальша масштабна трудова міграція за кордон. Водночас сьогодні Україна значною мірою залежить

від міжнародної фінансової підтримки, яка забезпечує покриття основних потреб держави [22].

Демографічна криза в Україні ще більше загострилася після початку повномасштабної військової агресії РФ. Фізичне та психічне здоров'я нації, а особливо тих чоловіків, жінок і дітей, які пережили жахи окупації, фізичне чи сексуальне насильство, руйнування житла та інші воєнні злочини, потребуватиме тривалого процесу відновлення. Важливу роль у цьому відіграватимуть як професійна психологічна допомога, так і власні зусилля людей, спрямовані на адаптацію до післявоєнного життя попри всі труднощі.

Водночас в українському суспільстві відбувається глибинне переосмислення життєвих цінностей, пріоритетів та поглядів на майбутнє. Для багатьох громадян трагічні події війни стали переломним моментом у формуванні нового ціннісного бачення, часто за умови втрати всього, окрім власного життя. Особливу увагу заслуговують історії людей, які, попри отриману інвалідність, не лише не втратили волю до життя, а й продовжують активно адаптуватися, демонструючи приклад стійкості й змінюючи суспільне сприйняття інвалідності, долаючи усталені стереотипи.

2.2. Динаміка співпраці громадянського суспільства з публічними органами влади

Починаючи з 2014 року працює єдиний веб-портал органів виконавчої влади «Урядовий портал» на якому розміщуються інформаційно-аналітичні матеріали. Для унаочнення нашого дослідження проведемо порівняльний аналіз щодо взаємодії органів виконавчої влади з громадськими радами у період 2020 та 2025 року.

Рис.2.1. Кількість громадських рад на кінець 2 кварталу 2020 р. [17]

Рис.2.2. Кількість проведених громадськими радами засідань у 2 кварталі 2020р. [17]

Як можемо спостерігати на представлених діаграмах, що на кінець другого кварталу 2020 року в Україні функціонувало 62 Громадських ради. З них 23 провели лише 1 засідання, 6 провели 2 засідання, 4 понад 3 засідання, а 29 не провели жодного засідання за підсумками другого кварталу 2020 року. Далі зробимо порівня з аналогічним кварталом 2025 року в період четвертого року війни [18].

Рис.2.3. Кількість громадських рад на кінець 2 кварталу 2025р. [18]

Рис.2.4. Кількість проведених громадськими радами засідань у 2 кварталі 2025р. [18]

Нажаль мусимо констатувати що на цих діаграмах ситуація не краща за попередню. Можемо спостерігати, що у четвертому кварталі поточного року в Україні функціонувало 62 Громадські ради, 29 з них провели лише 1 засідання, 4 ради провели 2 засідання, 2 провели 3 та більше засідань, а 23 Громадські ради, що складають майже половину від усієї кількості, не проводили засідань взагалі. Від 3 рад інформація не

надходила взагалі.

У 2025 році спостерігається динаміка до невеликого збільшення кількості громадських рад, що проводять засідання, порівняно з 2020 роком. Таку ситуацію можна пояснити об'єктивними причинами які спричинені з одного боку поживавленням діяльності в умовах воєнного стану та потреба у активізації процесу залучення громадян до вирішення актуальних питань.

В той же час зменшилась кількість громадських рад, які не проводили засідань взагалі. Це свідчить про поживавлення рівня складності громадської участі та зростаючу роль рад у процесі діяльності публічних органів влади. Одже сполучна ланка взаємодії стейкхолдер-орган влади з питань що мають важливу роль для суспільства нині відсутня.

Кількість громадських рад, які провели 3 і більше засідань, залишиється майже незмінною у порівнянні з 2025 роком. Це показує «стабільність» у низькій активності рад та малу активність щодо запровадження різних ініціатив з їхнього боку.

Відсутність інформації про засідання у 3 громадських радах у 2025 році свідчить про наявні проблеми щодо звітності та прозорості у функціонуванні цих рад.

Зменшення кількості засідань і збільшення випадків, коли громадські ради взагалі не проводили засідань, свідчить про необхідність адаптації їхньої роботи до нових умов. В умовах воєнного стану певні традиційні форми громадської участі можуть бути тимчасово призупинені або потребувати трансформації. Проте перекладати відповідальність виключно на війну є хибним підходом. Збройна агресія, навпаки, виступає каталізатором суспільної мобілізації та активізації спільних зусиль. Саме у кризових умовах державні інституції разом із представниками громадянського суспільства мають подвоювати свої зусилля задля досягнення ефективних результатів у сфері вироблення та реалізації політик.

Сучасні цифрові технології створюють широкий спектр можливостей для забезпечення безперервності діалогу між владою та громадськістю. Онлайн-платформи для комунікації (Zoom, Google Meet, Microsoft Teams), інструменти електронної демократії («Дія», електронні петиції, онлайн-консультації), а також інтерактивні формати обговорень дозволяють зберігати прозорість і залученість навіть за умов обмежень, спричинених війною. Міжнародний досвід підтверджує таку тенденцію: у країнах, що переживали збройні конфлікти (Грузія, держави Західних Балкан), громадські ради й консультативні органи шукали нові механізми роботи, поєднуючи онлайн-участь та експертні консультації з інституціями влади.

У період криз довіра громадян до держави значною мірою залежить від відкритості й прозорості ухвалення рішень. Громадські ради, будучи інституціями комунікації та незалежного моніторингу, відіграють ключову роль у підтриманні цієї довіри, а тому їхня ефективність у воєнний час набуває особливої ваги.

Зазначимо основні виміри у порівнянні 2013 та 2022 років, оцінки, які зазвичай використовуються в індексі сталості громадських організацій (CSO Sustainability Index) Explorer, якій впливає на здатність громадських організацій функціонувати та розвиватися сталим чином.

1. Професійна спроможність (Organizational Capacity)

2013 р.: Низький рівень професійності, обмежена кількість тренінгів і ресурсів, відсутність системної підготовки кадрів у НДО.

2022 р.: Значне зростання спроможності: більшість НДО мають чітку організаційну структуру, доступ до навчальних програм, покращено управління персоналом та проектами.

2. Фінансова стабільність (Financial Viability)

2013 р.: Залежність від грантів міжнародних донорів, нестабільне фінансування, обмежена підтримка від держави.

2022 р.: Незважаючи на кризу та війну, збільшення внутрішньої підтримки (волонтерські внески, місцеві донори), а також більш стратегічне планування бюджету.

3. *Правове середовище (Legal Environment)*

2013 р.: Законодавство ще не повністю сприяло розвитку громадських організацій, бюрократичні перепони.

2022 р.: Значні покращення у законодавчій базі (Національна стратегія розвитку ГС, закон про волонтерську діяльність), хоча деякі нові регуляції (наприклад, Постанова №953) створюють додаткові виклики.

4. *Вплив на суспільство (Advocacy)*

2013 р.: Обмежена здатність впливати на державну політику, слабка участь у процесах прийняття рішень.

2022 р.: Значно підвищена роль у формуванні політик, активна участь у волонтерських ініціативах, вплив на кризове управління під час війни.

5. *Послуги та ініціативи для громадян (Service Provision)*

2013 р.: Послуги обмежені, часто зосереджені на вузьких соціальних сферах.

2022 р.: Розширення спектру послуг, включаючи допомогу ВПО, медичну та психологічну підтримку, логістичну допомогу військовим.

6. *Інфраструктура співпраці (Infrastructure)*

2013 р.: Невелика кількість мережевих платформ і коаліцій, низький рівень координації.

2022 р.: Сильні коаліції, спільні платформи для координації волонтерської допомоги та НДО, активне міжнародне партнерство.

Таким чином між 2013 та 2022 роками український сектор громадських організацій пройшов значну трансформацію: покращилася організаційна спроможність, фінансова стабільність, здатність впливати на політику та оперативно реагувати на кризові ситуації. Революція гідності та війна сприяли консолідації громадянського суспільства та підвищенню його ролі у державному управлінні та соціальному житті країни.

Таблиця 2.1

Індекс сталості громадських організацій
(CSO Sustainability Index)

Показник	2013	2022
Загальна сталість громадських організацій	3.4	3.1
Правове середовище	3.4	3.4
Організаційна спроможність	3.4	3.1
Фінансова стійкість	4.2	3.8
Адвокаційна діяльність	2.3	2.2
Надання послуг	3.3	3.0
Інфраструктура сектору	3.4	3.1
Публічний образ	3.5	3.0

Аналіз показників Індексу сталості громадських організацій (CSO Sustainability Index) за 2013 та 2022 роки дозволяє простежити динаміку розвитку громадянського суспільства в Україні у контексті впливу Революції Гідності. Події 2013–2014 років стали каталізатором трансформаційних процесів у суспільно-політичному та економічному житті держави, спричинивши якісні зміни у функціонуванні громадського сектору.

Поліпшення у таких складових індексу, як загальна сталість громадських організацій, організаційна спроможність, фінансова стійкість та інфраструктура сектору, свідчить про позитивний вплив Революції Гідності. Зростання громадянської активності в цей період сприяло підвищенню рівня залучення населення до діяльності інститутів громадянського суспільства, а також стимулювало поглиблення співпраці між громадськими організаціями та органами влади. Це, у свою чергу, забезпечило більш стійке функціонування громадського сектору, посилення його ролі у процесах прийняття рішень і формування суспільних політик.

Водночас відносна стагнація правового середовища, яке залишалося на майже незмінному рівні протягом аналізованого періоду, демонструє

обмеженість результатів законодавчих реформ у цій сфері. Попри окремі спроби оновлення нормативно-правової бази, вони не мали достатнього масштабу чи системності, аби суттєво покращити умови функціонування громадських організацій. Це підтверджує необхідність комплексних і послідовних реформ, спрямованих на спрощення правових процедур, підвищення прозорості реєстраційних процесів та розширення гарантій для діяльності організацій громадянського суспільства.

Варто також зазначити, що динаміка показників «Адвокації» та «Надання послуг» зазнала лише незначного поліпшення. Це свідчить про потребу у більш активних та ефективних зусиллях громадянського суспільства у сфері впливу на формування державної політики та підвищення якості послуг, які надаються населенню. Обмежений прогрес у цих напрямках підкреслює, що потенціал громадських організацій у процесах суспільних трансформацій використовується не повною мірою.

У цілому, показники Індексу сталості громадських організацій відображають як позитивну динаміку, так і наявні виклики. З одного боку, можна стверджувати про суттєвий прогрес у розвитку громадянського суспільства після Революції Гідності. З іншого боку, результати індексу демонструють, що перед сектором і надалі стоять завдання з удосконалення організаційних практик, розширення впливу на процеси прийняття рішень та підвищення ефективності у наданні послуг.

В той же час війна ж виступає своєрідним каталізатором глибинних суспільних змін. Попри масштабні руйнування та людські втрати, вона водночас стимулює активізацію громадянського суспільства, сприяє консолідації зусиль громадян і держави, підсилює взаємодію між громадянами та органами влади. Війна змушує шукати інноваційні підходи до вирішення проблем, а також підвищує роль громадських організацій як провідників суспільної солідарності та драйверів відновлення країни.

КМІС на замовлення ICAP Єднання здійснило опитування представників організацій громадянського суспільства воно засвідчило що зменшення кількості публікацій про організації громадянського

суспільства (ОГС) зумовлене спадом суспільного інтересу до їхньої діяльності у соціальних мережах. Саме цей комунікаційний канал у 2023 році продемонстрував найпомітніше зниження активності: кількість згадок про благодійні фонди, громадські та волонтерські організації скоротилася з 378,3 тис. у 2022 році до 310,9 тис. у 2023 році, що становить падіння майже на 18%. Водночас інтернет-ЗМІ та друковані видання, навпаки, посилили увагу до діяльності ОГС — кількість згадок зросла з 218,8 тис. у 2022 році до 263 тис. у 2023 році, тобто на 20 %. Найбільше зростання зафіксовано на телебаченні, де кількість згадок збільшилася з 2,24 тис. до 3,24 тис., що становить приріст на 44,6 % що представлено на рис. 2.2. [7].

Рис. 2.2. Кількість повідомлень про (ОГС) у ЗМІ у порівнянні за 2022-2023 р.р.

В цілому зазначимо що представники громадянського суспільства прагнуть налагоджувати співпрацю з органами влади, зокрема через підписання меморандумів, які б регулювали взаємодію в рамках законодавства. Однак на практиці ця співпраця здебільшого реалізується через неформальні механізми — особисті контакти, приватні зустрічі чи кулуарний вплив. Попри спроби інституціоналізувати цей процес, наразі відсутні помітні результати, які б свідчили про суттєвий прогрес.

З початком війни рф проти України уряд постав перед важливим викликом запровадження інформаційної безпеки. Це зумовило тимчасове

обмеження доступу до низки державних баз даних та інформаційних ресурсів під приводом необхідності швидкого реагування та браку часу для формування збалансованої стратегії. Проте такий крок викликав значний суспільний резонанс і критику, адже він суперечив чинному законодавству, яке гарантує доступ до раніше офіційно оприлюдненої інформації. Додатковим проблемним аспектом стало створення нерівних умов, оскільки комерційні компанії зберегли можливість отримувати ексклюзивний доступ до даних через платні сервіси.

Водночас у суспільстві виникло занепокоєння щодо пропорційності та адекватності запроваджених обмежень. Зокрема, доступ до реєстру судових рішень залишався відкритим для користувачів комерційних сервісів, які мали платні підписки, тоді як широкій публіці цей доступ було заблоковано. Така практика не лише створювала нерівність у доступі до інформації, а й підривала можливості українського бізнесу здійснювати належну перевірку контрагентів. Це особливо важливо в умовах війни, адже прозорість ділових зв'язків є ключовою для дотримання законодавчих вимог щодо обмеження співпраці з підприємствами країни-агресора.

Рішення про закриття державних порталів та інформаційних ресурсів також призвело до звуження інформаційної відкритості на регіональному рівні, що суттєво ускладнило доступ громадськості до публічної інформації та посилило дисбаланс у сфері відкритих даних. У такій ситуації постає стратегічне питання: як знайти баланс між вимогами національної безпеки та забезпеченням прозорості, що є невід'ємною умовою розвитку демократичного суспільства. Саме в цьому контексті має відбуватися подальший пошук оптимальних рішень.

2.3. Взаємодія публічних органів влади із громадянським суспільством на сучасному етапі

Наше дослідження, присвячено удосконаленню взаємодії між

громадянським суспільством та органами державної влади, ключове значення має комплексний аналіз наявних взаємовідносин, їхніх сильних і слабких сторін, а також потенційних можливостей і загроз, що їх визначають. Застосування SWOT-аналізу дозволяє систематизувати зазначені аспекти, виявити чинники внутрішнього й зовнішнього впливу та на цій основі визначити стратегічні напрями подальшого розвитку співпраці. Це, у свою чергу, сприятиме підвищенню ефективності взаємодії, зміцненню демократичних інститутів, стабілізації суспільно-політичної системи та поступальному розвитку громадянського суспільства.

Сильні сторони (Strengths): передбачають наявність усталених механізмів участі громадськості (громадські ради, публічні консультації, електронні петиції), які забезпечують можливість впливати на процес ухвалення рішень, наявність нормативно-правової бази, що гарантує право громадян на участь у врядуванні та доступ до інформації, позитивний досвід успішних практик взаємодії (антикорупційні ініціативи, волонтерські рухи, проекти публічно-приватного партнерства), який може бути масштабований, а також зростання громадської активності та підвищення рівня правосвідомості населення.

Слабкі сторони (Weaknesses): враховують недосконалість законодавчих та інституційних рамок, що ускладнюють сталість і прозорість процесів; недостатнє фінансування громадських ініціатив і брак державних програм підтримки; бюрократичні перепони, повільність процедур та формальний характер багатьох механізмів участі, обмежений рівень комунікації між владою та громадськістю, що часто зводиться до неформальних контактів, а не до інституційної співпраці.

Можливості (Opportunities): мають на меті впровадження нових реформ і законодавчих ініціатив, спрямованих на розвиток відкритого врядування та цифрової демократії, а також використання міжнародної технічної допомоги, грантових програм та партнерств із міжнародними організаціями, розвиток інструментів електронного урядування, що

підвищують прозорість і підзвітність та розширення ролі громадських організацій у процесі моніторингу та оцінки державної політики.

Загрози (Threats): враховують політичну нестабільність, що може нівелювати досягнення у сфері демократизації, та поширеність корупційних практик та конфліктів інтересів у державних інституціях; зниження довіри громадян до органів влади внаслідок непрозорих рішень або обмеження доступу до інформації, вплив зовнішніх факторів (збройна агресія, міжнародні кризи), які відволікають ресурси від внутрішніх реформ і ставлять під загрозу стабільність демократичних процесів.

Таким чином проведений SWOT-аналіз засвідчує, що потенціал для розвитку взаємодії громадянського суспільства та органів влади в Україні є значним, проте реалізація цього потенціалу потребує мінімізації інституційних слабкостей та протидії загрозам. Стратегічним завданням виступає формування сталих механізмів співпраці, які ґрунтуються на прозорості, довірі та взаємній відповідальності.

Таблиця 2.3

Сильні та слабкі сторони взаємодії громадських рад із органами влади

S - strengths (Сильні сторони)	W - weaknesses (Слабкі сторони)
<ul style="list-style-type: none"> - Цифровізація - Наявність критичної маси небайдужих громадян - Висока спроможність ефективної взаємодії в кризових ситуаціях. - Досвід успішних кейсів взаємодії. 	<ul style="list-style-type: none"> - Взаємна ворожнеча - Відсутність легальних правил у процесі лобювання - Низька репутація органів влади та державної служби - Слабкість громадянської освіти - Слабкість нормативно-правової бази - Низький розвиток державної грантової підтримки - Низький рівень компетентності - Низький рівень взаємодії у формуванні політик - Конфлікт інтересів - Вразливість до ворожих інформаційних операцій.

Важливою сильною стороною у процесі взаємодії між владою та громадянським суспільством є цифровізація. На сучасному етапі цифрового розвитку цей напрям відкриває нові можливості для підвищення прозорості та ефективності управлінських процесів. В Україні вже створено низку цифрових платформ, які забезпечують відкритість та доступність даних у публічній сфері, зокрема: ProZorro, E-data, Open Budget, Spending.gov та інші. Значну роль у формуванні комунікації громадян із владою відіграє інститут електронних петицій, що дає змогу суспільству сигналізувати про актуальні проблеми та потреби. Додатковим інструментом спрощення взаємодії є сервіс Bank.ID, який зменшує навантаження на центри надання адміністративних послуг та забезпечує зручність ідентифікації громадян.

Як слушно зазначає Валерій Пекар, «активна меншість визначає напрямок руху, пасивна більшість – його темп» [3]. Це підкреслює вагому роль людського капіталу у розвитку країни: саме активна меншість громадян уже неодноразово демонструвала свою здатність впливати на стратегічний курс держави, використовуючи зокрема й цифрові інструменти взаємодії.

Попри значні досягнення у сфері цифровізації, цей напрям має низку слабких сторін, які обмежують ефективність взаємодії між владою та громадянським суспільством. Однією з ключових проблем є цифрова нерівність, що проявляється у відмінностях доступу до інтернету, сучасних технологій та цифрових сервісів між міськими і сільськими територіями, а також між різними соціальними групами. Це знижує рівень залученості громадян до електронної демократії та формування управлінських рішень.

Іншою суттєвою слабкістю є низький рівень цифрової грамотності частини населення, що перешкоджає повноцінному використанню інструментів електронного врядування. В окремих випадках громадяни не мають достатніх навичок для роботи з цифровими платформами, що зумовлює їхню залежність від традиційних бюрократичних процедур.

Крім того, залишається актуальною проблема кібербезпеки та захисту персональних даних, яка може знижувати довіру до державних онлайн-сервісів. Недосконалість інституційних механізмів регулювання цієї сфери створює ризики для стабільності системи та ускладнює її подальший розвиток.

Нарешті, недостатнє фінансування та інституційна підтримка цифрових проєктів може призводити до їхньої фрагментарності, дублювання функцій або передчасного згорання, що негативно впливає на сталість цифрових трансформацій у сфері взаємодії держави та громадянського суспільства.

У період повномасштабної війни надзвичайно вагомим чинником стала активна роль громадянського суспільства, яке оперативно взаємодіяло з органами державної влади. Благодійні фонди, волонтерські штаби та численні громадські організації мобілізували ресурси, координували логістику, надавали гуманітарну допомогу та сприяли забезпеченню Збройних сил України. Завдяки швидким горизонтальним зв'язкам і високому рівню довіри громадян до волонтерів було досягнуто ефективної синергії з державними інституціями у вирішенні нагальних проблем. Це демонструє гнучкість, стійкість та адаптивність громадянського суспільства в умовах кризи.

Попри позитивні результати, у сфері взаємодії між владою і громадянським суспільством залишаються суттєві виклики. Зокрема, мають місце конфлікти між окремими активістами та представниками державної влади, що підриває довіру та ефективність спільної роботи. Тривожним явищем залишаються випадки переслідувань, тиску та погроз на адресу активістів, які критикують дії влади чи висвітлюють корупційні ризики. Такі ситуації створюють атмосферу недовіри, посилюють соціальну напругу та можуть призводити до фрагментації громадянського суспільства. Навіть у період війни внутрішні чвари та протистояння знижують потенціал спільних зусиль і уповільнюють досягнення стратегічних цілей держави та суспільства.

Історичний досвід багатовікової окупації та репресивної політики чужих режимів сформував у значної частини українського суспільства насторожене або вороже ставлення до влади як до потенційного джерела загрози. Цей фактор зберігся й у сучасних умовах, що ускладнює налагодження ефективної та довгострокової взаємодії між владними інституціями та громадянським суспільством.

Репутація державних органів в Україні має ситуативний характер і різко змінюється під впливом кризових подій. У 2022 році на хвилі загальнонаціональної мобілізації та єдності рівень довіри до президента та влади досяг рекордних показників. Проте з часом, у міру зтяжності війни, довіра поступово знижується.

Додатковим чинником, що негативно впливає на репутацію влади, є необхідність ухвалення непопулярних рішень, які безпосередньо зачіпають суспільство, зокрема питання мобілізації. Такі рішення, попри свою стратегічну важливість, часто стають предметом суспільних дискусій та протестних настроїв. Ситуація ускладнюється через інформаційно-психологічні операції з боку ворога, які навмисне підігривають недовіру до влади й розколюють суспільство.

Однією з ключових проблем є недостатня кількість та якість освітніх програм, спрямованих на підвищення громадянської культури, зокрема знань про основи демократії, права людини та механізми взаємодії з органами влади. Це зумовлює низький рівень обізнаності значної частини населення у питаннях громадянської участі, що ускладнює розвиток ефективного діалогу між суспільством і державними інституціями.

Важливою слабкою стороною виступає також низький рівень компетентності частини державних службовців, особливо у сфері налагодження комунікацій з представниками громадянського суспільства. Це створює підґрунття для:

- підвищених ризиків корупційних практик;
- неефективності у плануванні та реалізації державної політики;

➤ слабого залучення зацікавлених сторін до процесів прийняття рішень.

Як наслідок, у суспільстві формується відчуття відчуження від влади, що спричиняє посилення недовіри, зниження рівня громадянської активності та поглиблення прірви між державними інституціями та громадянами.

Таблиця 2.4

Можливості та загрози у взаємодії громадських рад із органами влади

О - opportunities (Можливості)	T - threats (Загрози)
<ul style="list-style-type: none"> - Розвиток демократії - Вступ до ЄС і НАТО - Ріст зацікавленості збоку міжнародних донорів (у випадку швидкої перемоги України у війні) - Ріст прогресивного кола громадян - Еволюція культури - Використання ініціатив спільного управління (co-governance), де представники ГС беруть участь у прийнятті рішень на місцевому та національному рівнях - Розвиток штучного інтелекту 	<ul style="list-style-type: none"> - Залишок впливу посттоталітарної культури - Ризик авторитаризму - Дискредитаційні компанії - Зростання суспільної апатії та зниження активності громадян, що ускладнює залучення до державного управління. - Ризики пов'язані з кібербезпекою, які можуть вплинути на прозорість та відкритість взаємодії між громадянами та державою. - Розвиток штучного інтелекту

Таким чином логічно говорити про те що вступ України до ЄС та НАТО неодмінно стимулюватиме відповідність вітчизняних практик до європейських.

Згідно з мапою цінностей Р. Інглхарта, українське суспільство поступово рухається від домінування базових цінностей виживання та безпеки у бік цінностей самовираження, характерних для більшості розвинених західних країн. Цей процес уповільнювався внаслідок систематичної агресії з боку росії, адже війна закономірно загострює

потребу в безпеці. Водночас, остаточне утвердження українців у власній ідентичності та відмежування від російського культурного простору у перспективі стане потужним фактором еволюційного переходу до цінностей самовираження. Це створить умови для розвитку більшої політичної активності, довіри, а також посилить орієнтацію на демократичні інститути та відкритий діалог.

Впровадження ШІ у сферу взаємодії громадянського суспільства з органами влади може стати справжнім «гейм-чейнджером». Серед потенційних напрямів:

- ✓ аналіз великих масивів даних для виявлення суспільних потреб та тенденцій;
- ✓ автоматизація комунікацій (наприклад, чат-боти, які фільтруватимуть беззмістовні звернення та спрямовуватимуть релевантні питання до відповідальних посадовців);
- ✓ створення нових інструментів електронної демократії, що забезпечуватимуть прозорість, швидкість і зручність взаємодії.

Загалом, поєднання зміни системи цінностей та технологічного прогресу відкриває нові горизонти для формування зрілої моделі взаємодії між владою та громадянським суспільством.

Громадянське суспільство може ефективно розвиватися лише в умовах демократії. Проте, війна створює передумови для посилення авторитарних практик. Попри те, що часткові обмеження демократичних прав у період воєнного стану є необхідними та виправданими, існує небезпека, що частина таких методів може зберегтися і після його завершення. Додатковим фактором ризику є порівняння демократичних країн із їхньою процедурною складністю та нерішучістю при ухваленні рішень із «простотою» та швидкістю директивних рішень в авторитарних державах. У суспільства може скластися ілюзія, що демократія є слабкою і неефективною, а авторитаризм — більш результативним, що загрожує поступовою легітимізацією авторитарних практик в Україні.

PEST-аналіз взаємодії громадянського суспільства та органів влади в Україні містить у собі низку факторів. Серед них варто виокремити наступні:

Політичні фактори (Political) враховують тривалу війну з РФ, що формує як обмеження демократії (воєнний стан), так і нові умови для солідарності суспільства. Євроінтеграційний курс та відповідність Копенгагенським критеріям як стимул для розвитку прозорих практик взаємодії. Ризик авторитарного відкату після завершення війни. Політична воля керівництва до цифровізації процесів, розвитку електронної демократії (наприклад, «Дія»).

Економічні фактори (Economic) зосереджені на економічній нестабільності, спричиненій війною, обмеженні фінансування громадських ініціатив. Також акцентують увагу на міжнародній фінансовій підтримці (гранти, донорські програми) як ключове джерело розвитку громадянського суспільства. Серед проблемних питань це висока вартість відновлення інфраструктури після війни як фактор конкуренції ресурсів між державними й громадськими ініціативами. В той же час потенціал економічних реформ у післявоєнний період розглядається як стимул для нових форм партнерства між державою і суспільством.

Соціальні фактори (Social) оцінюють рівень зростання національної ідентичності та єдності у протистоянні агресії, поступове зміщення цінностей у напрямі самовираження (за Р. Інглхартом). Акцентують увагу на недостатній рівень громадянської освіти та низьку обізнаність у сфері демократії й прав людини. Враховують залучення ВПО та ветеранів у громадські ініціативи як новий соціальний ресурс. Беруть до уваги ризик втоми суспільства від війни, що може зменшити активність громадянського сектору.

Технологічні фактори (Technological) враховують активний розвиток електронного врядування («Дія», онлайн-сервіси, е-петиції). Використання ШІ для обробки великих даних, автоматизації запитів та підвищення ефективності управління. Кіберзагрози та інформаційні атаки

як фактор ризику. Можливість розвитку цифрової демократії та нових форматів комунікації «влада— суспільство».

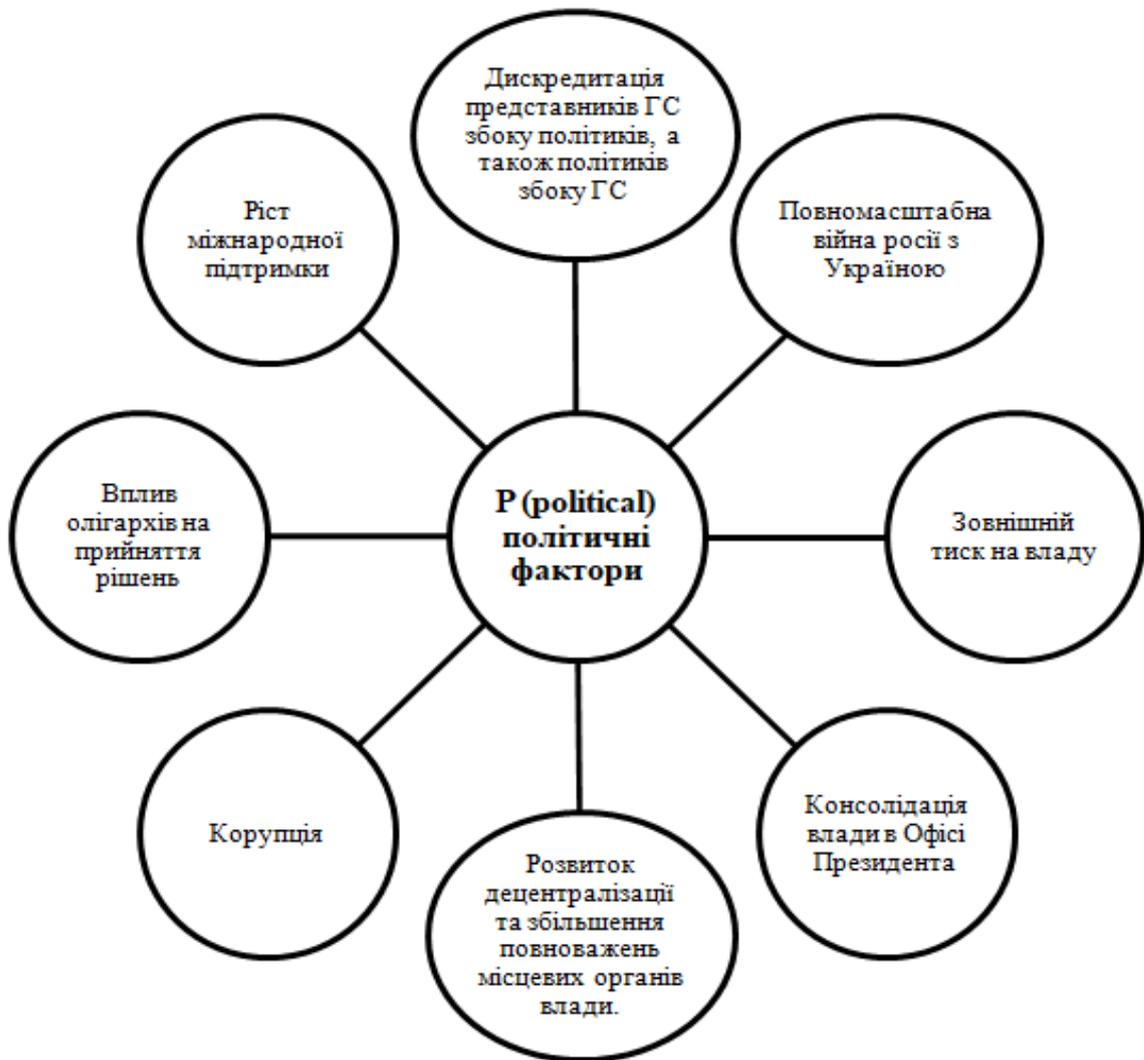

Рис. 2.3. Політичні аспекти, що впливають на взаємодію громадських рад із органами влади

Повномасштабна війна рф проти України створила надскладні умови для діяльності як державних органів, так і громадянського суспільства. Воєнний стан обумовлює пріоритетність безпекових і оборонних рішень, що призводить до перенаправлення ресурсів та концентрації уваги влади на воєнних потребах.

Разом із тим, зберігаються ризики для демократичного розвитку. Дискредитація представників громадянського суспільства і політиків навіть у критичний для країни період ставить під загрозу принципи демократії та довіру громадян. Зовнішній і внутрішній тиск на владу

потребує від державних органів гнучкості, стратегічного підходу та ефективної комунікації з суспільством.

Серед ключових викликів варто відзначити вплив олігархічних груп на прийняття рішень, консолідацію влади в Офісі Президента та високий рівень корупції. Ці чинники уповільнюють розвиток демократичних процесів, обмежують можливості для ефективної взаємодії держави та громадянського суспільства, а також знижують рівень суспільної довіри до влади.

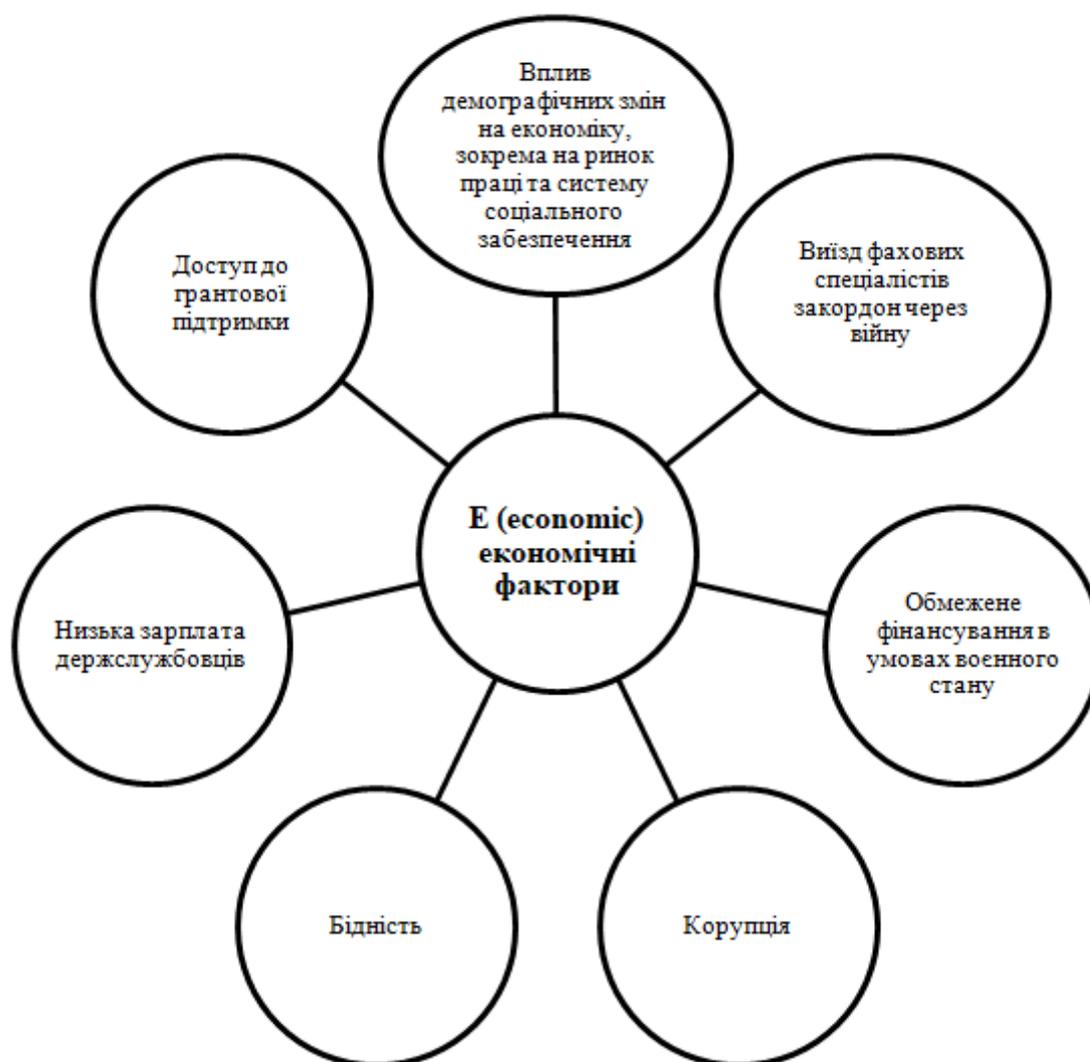

Рис. 2.4. Економічні аспекти, що впливають на взаємодію громадських рад із органами влади

Економічне середовище в Україні в умовах повномасштабної війни характеризується обмеженістю ресурсів та високим рівнем невизначеності. Доступ до грантових коштів є життєво важливим для багатьох громадських ініціатив, оскільки державне фінансування значно скорочене

через військові потреби. Наразі громадські організації переважно залежать від міжнародних донорів та програм підтримки.

Низька заробітна плата державних службовців створює передумови для корупційних практик, знижує мотивацію та сприяє відтоку кваліфікованих кадрів із державного сектору. Корупція безпосередньо впливає на довіру громадян до влади та ефективність використання обмежених ресурсів, що особливо критично під час воєнного стану.

Демографічні зміни також накладають значний вплив на економіку країни. Спостерігається зменшення кількості людей репродуктивного віку (20–30 років) через масову еміграцію фахівців у пошуку безпеки та кращих умов життя. Це зменшує потенціал трудових ресурсів та ускладнює відновлення та розвиток економіки у післявоєнний період.

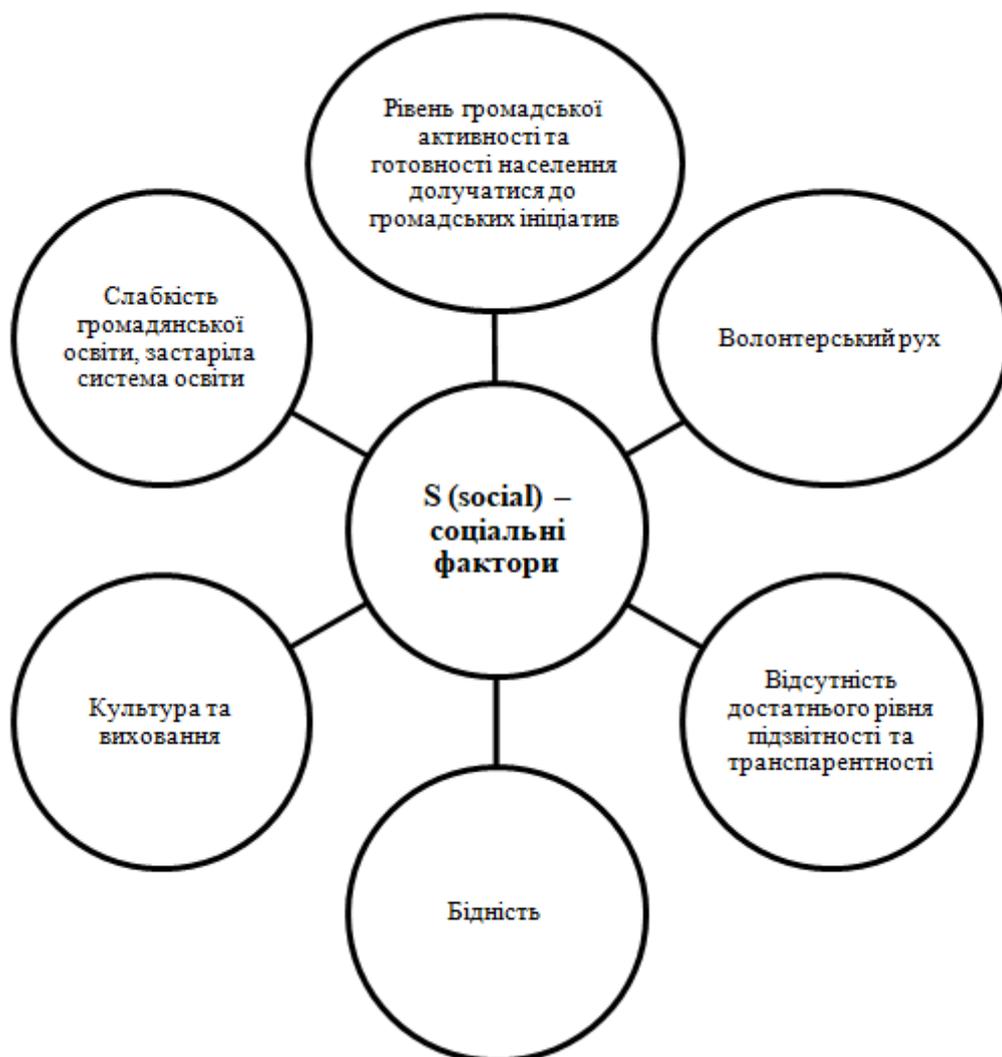

Рис. 2.5 Соціальні аспекти, що впливають на взаємодію громадських рад із органами влади

Волонтерський рух в Україні виступає ключовим індикатором та каталізатором здоров'я громадянського суспільства. Він демонструє солідарність, готовність до самопожертви та допомоги без особистої вигоди, що стало особливо помітним під час повномасштабного вторгнення росії у 2022 році. Волонтерські ініціативи продовжують трансформуватися, залишаючись інноваційними та адаптуючись до нових умов, що сприяє зміцненню суспільної згуртованості та підвищенню ефективності соціальної допомоги.

Недостатній рівень підзвітності та прозорості діяльності органів влади підриває довіру населення та ускладнює ефективну взаємодію з громадянським суспільством. Це створює бар'єри для реалізації спільних ініціатив і знижує потенціал суспільної участі у процесах прийняття рішень.

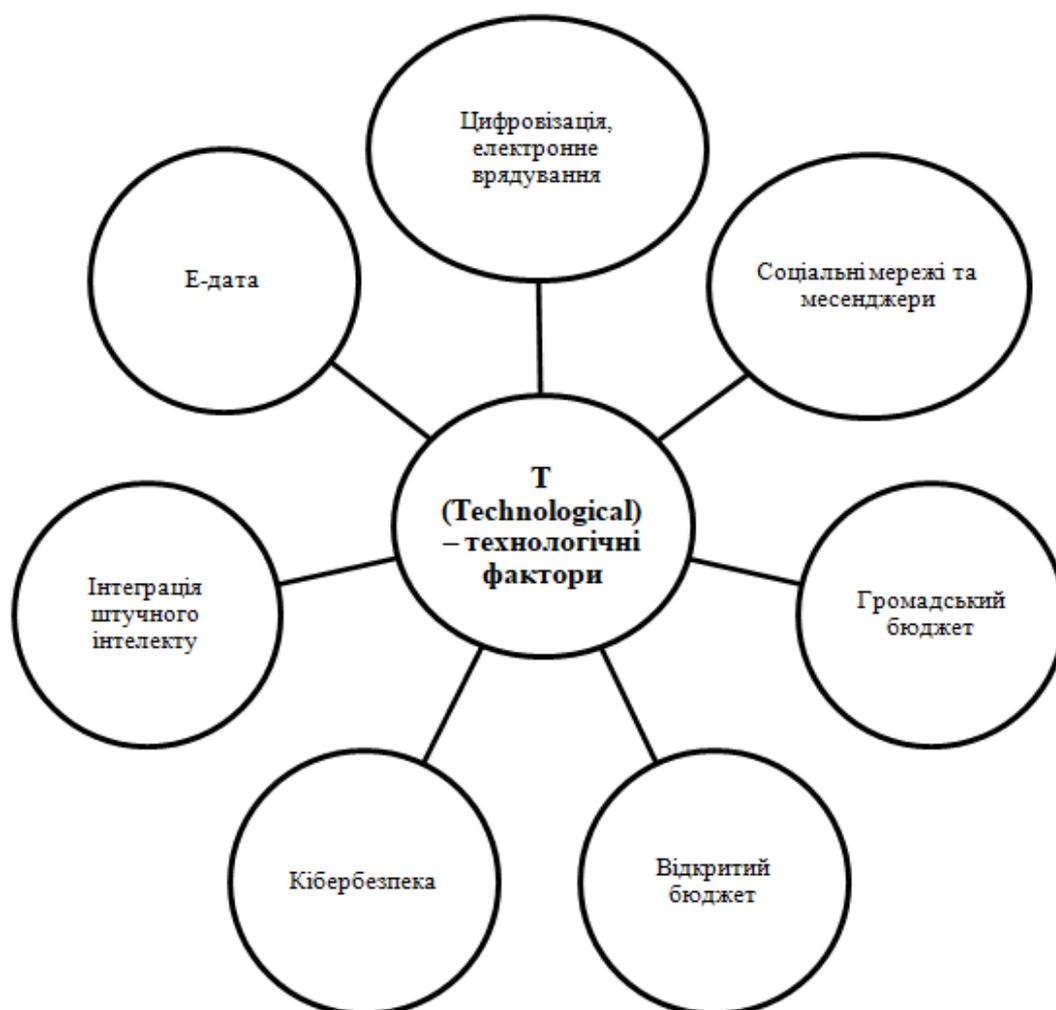

Рис. 2.6. Технологічні аспекти, що впливають на взаємодію громадських рад із органами влади

Процеси цифровізації та електронного врядування активно зменшують рівень бюрократичних бар'єрів та формують оперативний доступ громадян і організацій до державних послуг. Це створює ефективні канали взаємодії громадянського суспільства з публічними органами влади.

Соціальні мережі та месенджери дозволяють оперативно мобілізувати громадську думку та організовувати спільні дії, проте одночасно стають платформою для дезінформації та маніпуляцій, що може підривати довіру та спотворювати суспільні процеси.

Інструменти електронного бюджетування забезпечують громадськість можливостями контролю за використанням державних фінансів, сприяючи підвищенню прозорості та підзвітності органів влади. Відкриті дані (e-data) мають потенціал для значного підвищення обізнаності громадян та ефективного обліку державних ресурсів. Разом з тим, існує ризик неправильного тлумачення та некоректного використання даних, що потребує належного навчання та експертної підтримки користувачів.

Висновки до 2 розділу

Таким чином взаємодія громадянського суспільства з органами влади перебуває у складній, динамічній фазі, яка постійно адаптується до зовнішніх і внутрішніх викликів, зокрема війни та політичної нестабільності. Цей процес одночасно демонструє проблеми і значні можливості для розвитку. Варто зазначити що війна мобілізувала громадянське суспільство, активізувавши критичну масу небайдужих громадян та посилюючи здатність ефективно взаємодіяти у кризових ситуаціях, цьому сприяла наявність діючих інституційних механізмів взаємодії (громадські ради, НДО, волонтерські штаби) як основи для консолідації зусиль, до цього також додалися процедури використання

цифрових платформ та електронних сервісів (Prozorro, E-data, електронні петиції) для підвищення прозорості та оперативності взаємодії.

В той же час взаємна ворожнеча та конфлікти між активістами та державою, часто підривають ефективність співпраці. Цьому процесу «сприяють» відсутність чітких легальних правил у процесах лобіювання та взаємодії, низька репутація органів влади та слабкість нормативно-правової бази, а також обмежена грантова підтримка громадських організацій і недостатня компетентність державних службовців у взаємодії з громадянським суспільством. Перспективою у цьому складному процесі можна назвати зокрема поглиблення цифровізації та використання інноваційних технологій (ШІ, автоматизовані системи обробки звернень, аналітичні інструменти), залучення міжнародної підтримки та грантових ресурсів для розвитку громадянського суспільства та розвиток освітніх та просвітницьких програм з демократії, прав людини та публічного управління.

Серед наявних загроз взаємодії влади та громадянського суспільства можемо зазначити тривалий військовий стан, що обмежує ресурси та змінює пріоритети влади, ризики корупції та концентрації влади, які можуть стримувати розвиток демократичних процесів та можливе уподібнення авторитарним практикам через сприйняття швидкої та ефективної реакції влади у порівнянні з демократичними процедурами.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА З ПУБЛІЧНИМИ ОРГАНАМИ ВЛАДИ

3.1. Пріоритетні шляхи реалізації державної політики, у напрямку розвитку громадянського суспільства

Громадянське суспільство є фундаментальною складовою демократичної системи, оскільки воно забезпечує активну участь громадян у суспільно-політичних процесах та сприяє сталому розвитку держави. В Україні інститути громадянського суспільства стикаються з численними викликами, серед яких одним із ключових є низький рівень залучення громадян до їхньої діяльності.

З моменту проголошення незалежності у 1991 році країна пережила низку глибоких політичних і соціальних трансформацій, які безпосередньо вплинули на динаміку становлення інститутів громадянського суспільства. На початковому етапі більшість громадських організацій функціонувала переважно завдяки фінансуванню від міжнародних донорів. Це дозволило реалізовувати масштабні проєкти, спрямовані на демократизацію суспільства, захист прав людини та розвиток громадянської участі. Водночас залежність від зовнішньої допомоги створювала певні обмеження для незалежності та інституційної стійкості організацій.

Важливими віхами розвитку українського громадянського суспільства стали Помаранчева революція 2004 року та Революція Гідності 2013–2014 років. Ці події засвідчили здатність громадян до широкої мобілізації та самоорганізації у критичні для держави моменти. У результаті відбулося значне зростання кількості громадських ініціатив та організацій, які взяли активну участь у процесах реформування державних інституцій, сприяли зміцненню демократичних практик та захисту громадянських прав.

Сьогодні в Україні офіційно зареєстровано майже 100 тисяч громадських організацій, до яких належать об'єднання громадян, благодійні фонди, професійні асоціації та інші інституції. Однак сама кількість організацій не відображає реального рівня розвитку громадянського суспільства та активності громадян у ньому. Дослідження свідчать, що лише 10–15% населення України активно залучені до діяльності інститутів громадянського суспільства, що вказує на існування бар'єрів та проблем у сфері громадської участі.

Одним із ключових викликів є низький рівень обізнаності населення про діяльність інститутів громадянського суспільства та можливості долучення до їхніх ініціатив. Для більшості громадян ця сфера залишається малозрозумілою: вони не мають достатньої інформації про функції інститутів громадянського суспільства і не усвідомлюють потенційних переваг від участі у громадських проєктах. Така ситуація значно звужує соціальну базу, на яку могли б спиратися громадські організації.

Додатковим стримуючим чинником є економічні труднощі, що змушують громадян зосереджуватися насамперед на забезпеченні власного добробуту. Це знижує готовність інвестувати час та ресурси у громадську активність. У результаті значний формальний потенціал інститутів громадянського суспільства в Україні використовується лише частково, що потребує системних зусиль у напрямі підвищення інформованості, формування культури волонтерства та створення сприятливих соціально-економічних умов для активнішої громадської участі.

Попри позитивні зрушення, більшість українських інститутів громадянського суспільства і сьогодні залишаються значною мірою залежними від грантової підтримки міжнародних донорів. Така залежність робить їх вразливими до змін у міжнародному контексті та пріоритетах зовнішніх партнерів. Внутрішні джерела фінансування залишаються обмеженими, що знижує стабільність і тривалість реалізованих проєктів. У свою чергу, це обмежує можливості для залучення нових учасників,

розширення мережі організацій та впровадження довгострокових ініціатив, спрямованих на вирішення системних проблем у суспільстві.

Культура громадської активності в Україні перебуває на етапі становлення. Незважаючи на те, що правове поле для діяльності інститутів громадянського суспільства є досить розвиненим і включає законодавчі гарантії створення та функціонування громадських об'єднань, благодійних фондів та професійних спілок, існує розрив між формальними нормами та реальною практикою.

Законодавство України, зокрема закони «Про громадські об'єднання» та «Про благодійну діяльність та благодійні організації», визначає основні права та обов'язки інститутів громадянського суспільства. Однак ефективність їх реалізації залишається обмеженою через слабе правозастосування, бюрократичні бар'єри та недостатній рівень інституційної підтримки. Це суттєво знижує можливості для широкого залучення громадян у діяльність організацій.

Важливим фактором розвитку громадської активності стала повномасштабна війна з росією, яка активізувала значну кількість громадян у сфері волонтерства та громадських ініціатив. Проте навіть за цих умов частина населення не має досвіду участі у волонтерській чи громадській діяльності, що свідчить про потребу у системній роботі з формування громадянської культури, підвищення рівня довіри до інститутів громадянського суспільства та усунення інституційних перешкод.

Як зазначив відомий український політик та науковець, І. Коліушко: «Лише дієве та активне громадянське суспільство спроможно забезпечити належний розвиток держави».

З боку публічних органів влади існує потреба врегулювати та покращити наступні аспекти залучення громадян до функціонування інститутів громадянського суспільства:

1. Освітні та інформаційні кампанії.

Органам місцевого самоврядування провадити запуск

широкомасштабних інформаційних програм, спрямованих на підвищення обізнаності громадян про можливості участі у діяльності інститутів громадянського суспільства. Зробити системним використання різних каналів комунікації: телебачення, радіо, інтернет-платформи, соціальні мережі. Системна інтеграція якісних курсів громадянської освіти в навчальні програми шкіл та університетів. Виховання культури активної громадянської позиції серед молоді. Організація освітніх заходів для громадян різного віку з метою підвищення рівня знань про права людини. Поглиблення обізнаності щодо механізмів участі у громадському житті та діяльності інститутів громадянського суспільства.

2. Фінансова підтримка та стимулювання.

Окремого значення набуває створення системи державної фінансової підтримки інститутів громадянського суспільства. На сьогодні рівень грантової допомоги з боку держави залишається низьким, що суттєво обмежує розвиток громадського сектору. Для подолання цієї проблеми необхідно запровадити прозорий і справедливий конкурс на отримання грантів, який передбачатиме рівні умови для всіх учасників. Важливо також забезпечити фінансування не лише конкретних проєктів та ініціатив із високим соціальним впливом, але й базових операційних витрат організацій — таких як оренда приміщень та оплата комунальних послуг. Це дозволить створити стабільні умови для функціонування інститутів громадянського суспільства та підвищити їх ресурсну спроможність.

3. Інституційна підтримка.

Важливим напрямом розвитку взаємодії між державою та громадянським суспільством є створення ефективних Громадських рад, до складу яких мають входити представники інститутів громадянського суспільства. Такі органи сприятимуть налагодженню діалогу між владою та суспільством, а також залученню громадськості до процесу прийняття рішень.

Не менш значущим є активне залучення представників інститутів громадянського суспільства до підготовки політик, стратегій та рекомендацій у різних сферах державного управління. Це дозволить враховувати інтереси громадян, підвищить легітимність рішень та сприятиме їх ефективній імплементації.

Додатково до цього необхідно розвивати сучасні онлайн-інструменти комунікації. Створення єдиної інтегрованої онлайн-платформи для обміну інформацією та ідеями між інститутів громадянського суспільства і владою забезпечить прозорість процесів, дозволить громадянам залишати пропозиції, брати участь в обговореннях актуальних проблем, а також здійснювати моніторинг дій органів влади. Такий підхід сприятиме формуванню відкритого, інклюзивного та підзвітного управління.

4. Підвищення прозорості та підзвітності.

Для розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні важливим завданням є забезпечення прозорості та підзвітності як інститутів громадянського суспільства, так і органів публічної влади. Це потребує ухвалення законів та підзаконних актів, які б встановлювали чіткі правила звітування, зокрема обов'язкове оприлюднення фінансових звітів та результатів незалежних аудитів діяльності організацій. Такий підхід сприятиме зростанню довіри громадян до діяльності інститутів громадянського суспільства та їхньої взаємодії з владою.

Окремої уваги потребує питання формування державної політики на основі принципів доказовості. На сьогоднішній день спроможності державних службовців, зокрема у міністерствах, є недостатніми для проведення глибокого аналізу політик за сучасними міжнародними стандартами. Натомість цю функцію успішно виконують незалежні аналітичні центри (АЦ), рівень професійності яких підтверджений міжнародними рейтингами.

Разом з тим, в Україні дослідження АЦ залишаються недостатньо затребуваними у процесі формування політик. На відміну від країн

Західної Європи, де органи влади виступають замовниками аналітичних досліджень і забезпечують їх фінансування, в Україні АЦ не отримують фінансової підтримки від держави, а фінансуються переважно міжнародними донорами. Це обумовлює необхідність активної адвокаційної діяльності для просування власних рекомендацій, що часто потребує медійного висвітлення і додаткових ресурсів. Така багатофункціональність (поєднання аналітичної, адвокаційної та комунікаційної діяльності) може негативно впливати на якість досліджень.

Крім того, орієнтація на донорське фінансування часто веде до реалізації порядку денного, визначеного саме донорами, що не завжди відповідає найбільш актуальним суспільним проблемам України. Це створює розрив між реальними потребами суспільства та напрямками діяльності АЦ.

Вбачаємо доречним запропонувати рекомендації щодо удосконалення роботи громадських рад:

1. Доцільним є законодавче обмеження кількості учасників громадських рад у межах від 9 до 15 осіб (наразі максимально можливий склад становить 35 членів). Така зміна зумовлена тим, що у великих за чисельністю колегіальних органах спостерігається тенденція до зменшення персональної відповідальності за ухвалені рішення. Натомість у компактніших групах забезпечується вищий рівень залученості кожного учасника та ефективність роботи.

Крім того, діюча норма, яка передбачає можливість ухвалення рішень лише за умови присутності не менше 2/3 складу ради, ускладнює процес прийняття рішень у великих колективах. Зменшення чисельності громадських рад дозволить не лише підвищити результативність їх діяльності, але й зробити їх більш мобільними та відповідальними органами.

2. Доцільним є скасування можливості проведення голосування під час установчих зборів у режимі офлайн та перехід до електронного голосування. Такий підхід має низку переваг: по-перше, він зменшує

організаційні витрати, пов'язані з підготовкою та проведенням зборів у традиційному форматі; по-друге, сприяє підвищенню рівня прозорості та відкритості процедур; по-третє, забезпечує зручність і доступність участі для більш широкого кола зацікавлених осіб.

3. Пропонується запровадити більш гнучкий механізм підтвердження компетенцій кандидатів до складу громадських рад. Замість жорсткої вимоги щодо наявності профільної освіти чи наукового ступеня/досвіду наукової діяльності доцільно орієнтуватися на практичні результати діяльності.

Основним критерієм відбору має стати надання інформації про реалізовані проекти, дослідження чи інші практичні ініціативи, що підтверджують досвід і професійну спроможність кандидата. Такий підхід сприятиме залученню до громадських рад фахівців із реальними результатами діяльності у сфері громадянського суспільства, що, у свою чергу, підвищить якість та дієвість ухвалюваних рішень.

4. Доцільним є встановлення обов'язкової практики щорічного звітування органів державної влади про результати своєї діяльності перед відповідними громадськими радами. За підсумками звіту громадська рада має ухвалювати висновок щодо оцінки діяльності органу та формувати рекомендації для її вдосконалення, які повинні бути розглянуті на наступному засіданні.

Важливою умовою прозорості та підзвітності є обов'язкове оприлюднення як самого звіту органу влади, так і висновків та рекомендацій громадської ради на офіційному вебсайті відповідної установи. Такий механізм дозволить підвищити відкритість влади, забезпечить ефективний громадський контроль та створить додаткові стимули для підвищення результативності державного управління.

Однією з найбільш актуальних проблем у сфері відкритості влади залишається обмежений доступ громадян до публічної інформації. В умовах воєнного стану ця проблема посилюється через численні незаконні

відмови чи необґрунтовані відтермінування у наданні інформації з боку її розпорядників.

Як зазначає юристка, спеціалістка у сфері доступу до публічної інформації О. Ващук-Огданська представники органів влади нерідко ігнорують інформаційні запити, безпідставно відмовляють у їх задоволенні або навіть погрожують заявникам передачею звернення до Служби безпеки України. Така поведінка пояснюється аргументами, що збір інформації під час дії воєнного стану може розцінюватися як диверсійна діяльність [30].

Замість чіткого виконання норм закону, розпорядники інформації часто вступають у дискусії із заявниками щодо доцільності чи мети використання запитуваних даних. У подальших судових процесах, коли громадяни намагаються відстояти своє право на доступ до інформації, представники органів влади виправдовують відмови тим, що нібито не зрозуміли потреби у наданні такої інформації.

Дослідження Фундації DEJURE «Доступ до публічної інформації та виклики для судової влади в умовах війни» під загальною редакцією Х. Буртник виявило тривожну тенденцію: суди почали надавати перевагу рекомендаціям Ради суддів України замість дотримання прямих приписів закону. Зокрема, масово ухвалювалися рішення про відстрочення розгляду інформаційних запитів «до закінчення дії воєнного стану» [13]. Представники Фундації наразі оскаржують ці рішення в судовому порядку.

В Україні діє законодавчо закріплений принцип презумпції доступу до публічної інформації, відповідно до якого будь-яка інформація, що перебуває у володінні органів влади, має бути відкритою, окрім випадків, прямо передбачених законом.

Виходячі з вищевикладеного вбачаємо доречним здійснити наступні кроки:

1. Раді суддів України зробити перегляд власних рішень.
2. Міністерству юстиції України варто розробити зміни до Закону України «Про доступ до публічної інформації», якими уточнити порядок доступу до публічної інформації в умовах воєнного стану. Відповідні

норми мають ґрунтуватися на «Йоганнесбурзьких принципах» щодо національної безпеки, свободи вираження поглядів та доступу до інформації. [28]

Ухвалений парламентом законопроект, спрямований на виконання вимог Європейської комісії щодо легалізації ринку лобізму в Україні, зазнав суттєвої критики з боку громадського сектору. Під сумнів було поставлено його ефективність, оскільки фактично не передбачено дієвих стимулів для виведення суб'єктів лобіювання з тіні. Зокрема, закон не містить положень про обов'язок суб'єктів розробки законодавчих рішень здійснювати пріоритетне інформування офіційно зареєстрованих лобістів чи інших механізмів, які могли б створити додаткову мотивацію до легалізації діяльності. У результаті для зареєстрованих лобістів встановлено лише низку зобов'язань (зокрема, обов'язкове звітування), проте не передбачено жодних преференцій, здатних стимулювати їх вихід із тіні.

На думку представників громадського сектору (зокрема, активну адвокацію змін до законопроекту здійснювали експерти «Реанімаційного Пакету Реформ» [27]), ухвалений закон містить ризики ручного управління з боку НАЗК, що може створити підґрунтя для тиску на добросовісні громадські організації та благодійні фонди. Хоча в багатьох аспектах народні депутати врахували пропозиції та рекомендації громадянського суспільства, у тексті, ухваленому в другому читанні, залишилася невизначеність у розмежуванні суб'єктів лобіювання. Відсутність чіткого критерію, прив'язаного до мети діяльності організації — отримання прибутку чи реалізація суспільного інтересу — створює потенційні загрози як для практики правозастосування, так і для довіри до інституційного механізму регулювання лобістської діяльності.

На думку Ю. Кириченко членкині правління Центру політико-правових реформ: «Відсутня прив'язка лобіювання до комерційного інтересу. Треба уточнити, щоб було більш зрозуміло, що є лобізмом, а що — адвокацією. Тут має бути, на мою думку, розмежування у меті

діяльності: в адвокації — це суспільний інтерес, у лобіюванні — виключно гроші» [27].

Проблемність відсутності такого розмежування можна проілюструвати на прикладі. Якщо громадська організація, яка має експертизу у сфері використання дронів (наприклад, проводить курси підготовки операторів), почне адвокатувати зміни до законодавства з метою підвищення спроможності українських виробників у цій галузі, то НАЗК потенційно може трактувати цю діяльність як лобізм, оскільки вигоду від запропонованих змін отримують приватні компанії.

З огляду на це, з метою мінімізації ризиків для діяльності громадського сектору доцільно внести зміни до «Закону про лобіювання», юридично закріпивши критерії розмежування між лобістською діяльністю (орієнтованою на отримання прибутку) та адвокацією (спрямованою на захист суспільного інтересу).

3.2. Громадський контроль, як інструмент удосконалення взаємодії громадянського суспільства з публічними органами влади

Для демократичного суспільства визначальною є наявність ефективних механізмів взаємодії громадянського суспільства з органами державної влади. Основоположним принципом у цьому контексті виступає народовладдя, закріплене в Конституції України.

Відповідно до статті 5 Конституції України, носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні є народ. Стаття 38 гарантує громадянам право брати участь в управлінні державними справами; брати участь у всеукраїнських та місцевих референдумах; вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування; користуватися рівним правом доступу до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування [23].

Таким чином, воля народу є фундаментальною основою державної влади, що має визначати зміст діяльності як органів влади, так і

політичних сил. Забезпечення реальної участі громадян у процесах ухвалення рішень є запорукою сталого розвитку демократичних інститутів і зростання довіри до влади.

Контроль у загальному розумінні є важливим етапом виконання будь-якої роботи чи реалізації проєкту в різних сферах суспільного та господарського життя. Він виступає способом перевірки, коригування та завершення діяльності, а також може мати попередній, поточний або завершальний характер залежно від етапу реалізації завдань.

У науковій та господарській практиці контроль застосовується як інструмент перевірки, спостереження, моніторингу та фіксації результатів. Важливо, що контроль завжди передбачає наявність у суб'єкта контролю певних повноважень і владних ресурсів, які дозволяють здійснювати таку діяльність.

У сфері публічного управління контроль можна визначити як систему спостереження та перевірки процесу функціонування об'єкта управління відповідно до прийнятих управлінських рішень, що включає виявлення відхилень, їхнє коригування та усунення для забезпечення досягнення поставлених цілей [2].

Громадський контроль ґрунтується на принципах соціального контролю, який у соціологічному вимірі означає цілеспрямований вплив суспільства на своїх членів та соціальні групи з метою забезпечення дотримання встановлених норм і правил соціальної системи. У демократичному режимі громадський контроль виступає органічним доповненням до державного контролю, адже Конституція та закони України гарантують громадянам право впливати на діяльність органів влади та здійснювати моніторинг їхньої роботи.

Надання державою реальних механізмів здійснення громадського контролю підтверджує конституційний принцип народовладдя: народ є єдиним джерелом влади, який має право перевіряти та відстежувати діяльність органів влади, оцінювати її відповідність передвиборчим

програмам, політичним обіцянкам та законодавчо визначеним зобов'язанням.

Громадський контроль є важливою складовою інститутів громадянського суспільства та одним із найвищих проявів громадянської активності, свідомості та відповідальності. У цій системі суспільство одночасно виступає об'єктом управлінського впливу з боку держави та активним суб'єктом, що впливає на державу через контрольні механізми.

Таким чином, громадський контроль можна визначити як один із ключових способів участі громадян у державному управлінні. Він виконує низку функцій, зокрема:

- забезпечення виконання органами державної влади та місцевого самоврядування їхніх завдань і функцій;
- захист прав і свобод громадян;
- запобігання посадовим зловживанням і порушенням законодавства;
- підвищення якості державних послуг;
- формування механізму безперервної комунікації між суспільством і державними органами, що дозволяє населенню коригувати та вдосконалювати їхню роботу.

Громадський контроль за своєю природою є активним спостереженням громадян за діяльністю державних посадових осіб, яким народ делегував повноваження з управління державою. Він передбачає реагування на неприйнятні та неправові дії, проте не має владно-адміністративного примусу. Часто громадський контроль носить рекомендаційний характер, хоча окремі його форми можуть бути юридично обов'язковими для державних органів.

За визначенням А. Крупника, громадський контроль виступає як інструмент оцінки стану виконання органами влади їхніх соціальних завдань. Згідно з О. Полтараковою, громадський контроль – це система відносин між громадянським суспільством і державою, де громадськість виступає суб'єктом контролю, а сферою контролю є права, свободи,

інтереси та потреби населення [51]. Основні завдання громадського контролю представлені на рис. 3.1.

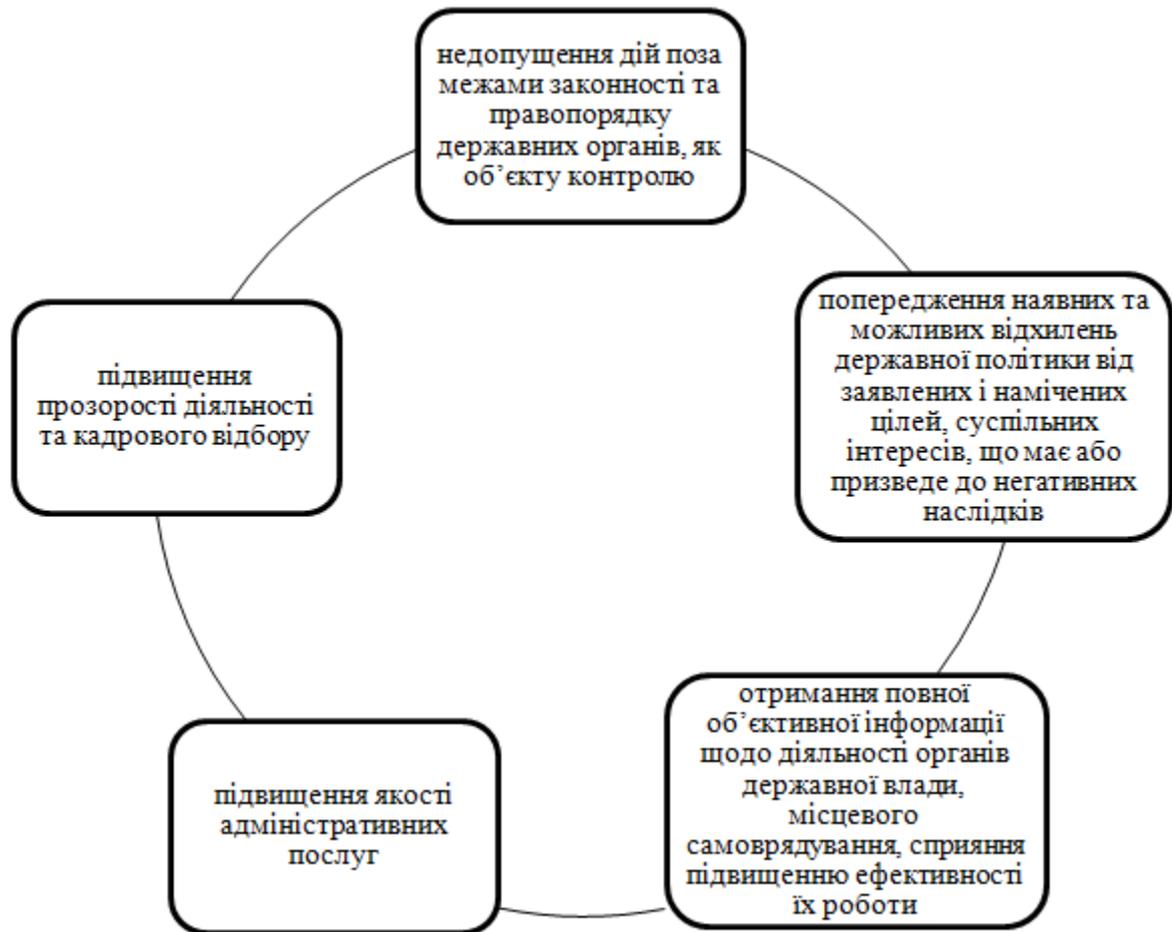

Рис. 3.1 Завдання громадського контролю

Громадський контроль може здійснюватися у двох основних формах: безпосередньо — шляхом особистого волевиявлення громадян, та опосередковано — через створення й діяльність спеціально уповноважених представників або консультативно-дорадчих органів.

Вплив громадськості має вагомий вплив через взаємодію зі засобами масової інформації та активність у соціальних мережах. Значну роль у цьому процесі відіграють блогери та медіаактивісти, які завдяки широкому охопленню аудиторії часто формують суспільний порядок денний не меншою мірою, ніж традиційні медіа. Вони здійснюють вплив на медіасередовище шляхом публікації матеріалів у соціальних мережах, створення відеоконтенту різного характеру — від журналістських розслідувань і висвітлення актуальних подій до формування морально-психологічних наративів, що впливають на громадську думку.

В українському медіапросторі можна виокремити низку відомих блогерів та публічних комунікаторів, які мають значну аудиторію та різний впливовий потенціал: журналісти та публіцисти (Віталій Портников, Дмитро Гордон, Яніна Соколова), медичні експерти (Євген Комаровський), громадські активісти та політики (Сергій Стерненко, Олексій Гончаренко, Сергій Притула), а також представники сфери креативних індустрій (Сергій Жадан, Леся Нікітюк, Дмитро Комаров). Їхня діяльність і присутність у публічному просторі свідчать про розширення ролі цифрових платформ у формуванні громадської думки та посилення взаємозалежності між традиційними медіа та новими комунікаційними каналами.

Одже, громадський контроль стосовно журналістики та блогерства реалізується шляхом інформування суспільства, висвітлення та оцінювання важливих соціальних, політичних, військових, економічних і культурних подій. Така діяльність сприяє підвищенню прозорості, забезпечує можливість всебічного аналізу та відкритого обговорення суспільно значущих питань.

Водночас подібна активність часто ґрунтується на суб'єктивних оціночних судженнях і може бути спрямована на формування позитивного або негативного суспільного настрою залежно від конкретних подій і політичного контексту.

На сьогодні в Україні підписано президентом Закон України «Про публічні консультації» № 4254 від 23.10.2020, яким визначаються основні засади організації та проведення публічних консультацій у процесі формування й реалізації державної політики, а також при вирішенні питань місцевого значення [50]. Запровадження цього закону має на меті інституціоналізацію механізмів діалогу між органами влади та громадськістю, що сприятиме підвищенню прозорості управлінських рішень та їх легітимності.

Водночас важливу роль у забезпеченні представництва інтересів громадян відіграють органи місцевого самоврядування. Згідно із Законом

України «Про місцеве самоврядування», представницький орган місцевого самоврядування — це виборний орган (рада), який формується з депутатів і наділяється правом представляти інтереси територіальної громади та ухвалювати від її імені рішення. Відповідно до статті 10 цього Закону, представницькими органами місцевого самоврядування є сільські, селищні, міські, а також районні та обласні ради [45].

Участь громадськості у процесі формування та реалізації державної політики забезпечується, зокрема, через діяльність громадських рад при міністерствах та інших органах виконавчої влади. Їх функціонування регламентовано Постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 “Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики”». Відповідно до цієї Постанови, громадська рада є тимчасовим консультативно-дорадчим органом, створеним з метою сприяння залученню громадськості до формування та реалізації державної й регіональної політики.

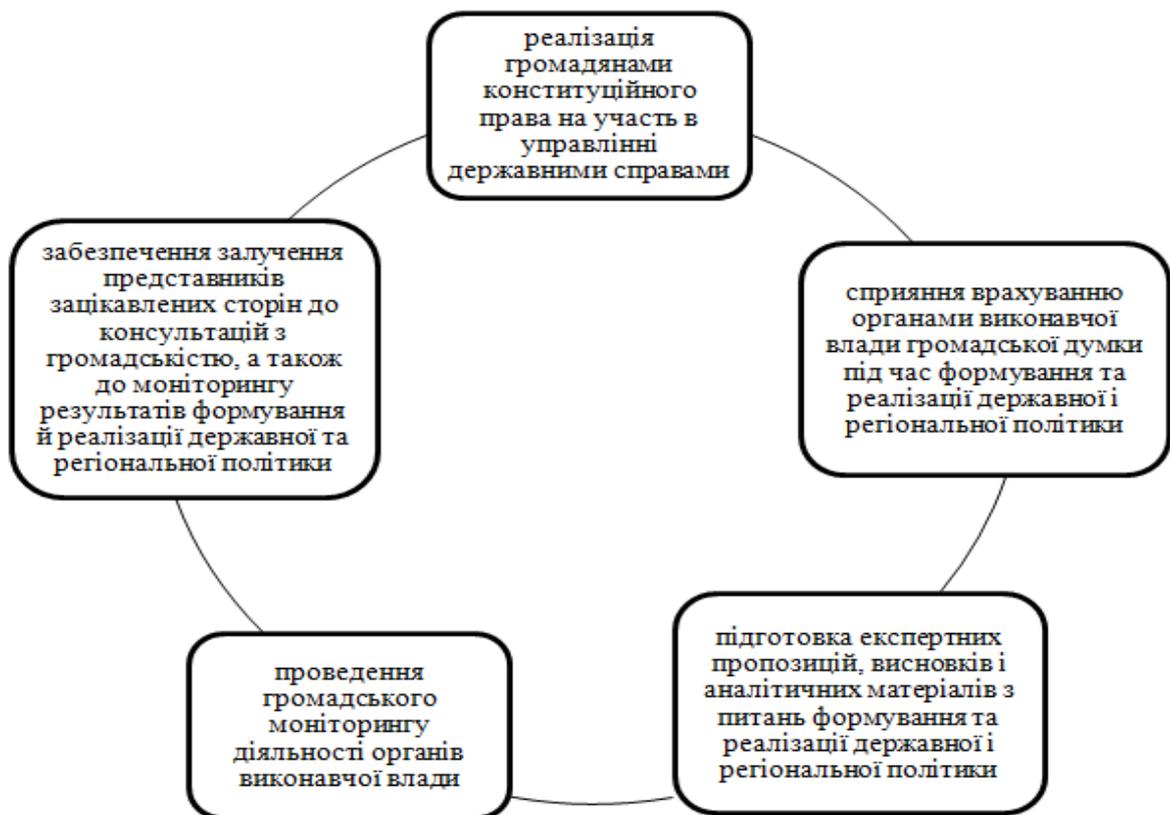

Рис. 3.2 Перелік основних завдань громадської ради

Окремою формою громадського контролю виступає громадська експертиза. Вона передбачає здійснення інститутами громадянського суспільства та громадськими радами оцінки діяльності органів виконавчої влади, ефективності ухвалення й реалізації ними рішень, а також підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем для їх подальшого врахування у роботі державних органів. Такий підхід закріплений постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» [33].

Крім того, відповідно до статті 11 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу», громадська та науково-технічна експертиза може проводитися у будь-якій сфері наукової й науково-технічної діяльності, де необхідне врахування громадської думки. Ініціаторами такої експертизи можуть виступати громадські об'єднання, трудові колективи або інші представники громадськості. Її проведення здійснюється на основі договорів на проведення громадської наукової чи науково-технічної експертизи.

До інститутів громадянського суспільства, які мають право проводити громадську експертизу, належать: «громадські об'єднання, професійні спілки та їх об'єднання, творчі спілки, організації роботодавців та їх об'єднання, благодійні та релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні медіа, а також інші непідприємницькі товариства й установи» [46].

Окремим проявом громадського контролю в системі правосуддя є інститут присяжних. Згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 63), присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законодавством, та за її згодою бере участь у розгляді справ у складі суду разом із професійним суддею або залучається до здійснення правосуддя [49]. Відповідно до ст. 384 Кримінального процесуального кодексу України, суд присяжних може розглядати

кримінальні провадження щодо обвинувачених у вчиненні злочинів, за які передбачене покарання у вигляді довічного позбавлення волі [26].

Право на інформацію є ключовим чинником забезпечення прозорості діяльності державних органів та здійснення ефективного громадського контролю. Інформованість суспільства про фактичний стан справ у сфері державного управління становить фундамент народовладдя. Саме доступ до об'єктивної та повної інформації стимулює інститути громадянського суспільства до активних дій у сфері моніторингу та публічного висвітлення діяльності органів влади, а також до протидії злочинності, корупційним практикам, зловживанню владою, нераціональному використанню ресурсів та проявам бездіяльності.

Конституційною основою цього права виступає стаття 34 Конституції України, яка гарантує кожному можливість вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію в усній, письмовій чи будь-якій іншій формі за власним вибором. Водночас реалізація зазначеного права може бути обмежена з огляду на інтереси національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, охорони здоров'я населення, захисту репутації або прав інших осіб, недопущення розголошення конфіденційної інформації, а також для забезпечення авторитету й неупередженості правосуддя [24].

Право на інформацію конкретизується у положеннях Закону України «Про інформацію», який визначає основні принципи інформаційних відносин, порядок доступу до інформації та гарантії її реалізації. Зокрема, стаття 10 цього Закону встановлює перелік видів інформації, кожен з яких має власне правове регулювання. До них належать: інформація про фізичну особу; довідково-енциклопедична; екологічна (про стан довкілля); про товар, роботу чи послугу; науково-технічна; податкова; правова; статистична; соціологічна; критична технологічна [44].

Закон України «Про доступ до публічної інформації» визначає публічну інформацію як відображену та задокументовану будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформацію, яка була отримана або створена суб'єктами владних повноважень у процесі виконання своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень та інших розпорядників публічної інформації.

Доступ до публічної інформації може бути реалізований за допомогою системного та оперативного доведення інформації через такі канали та засоби які представлені на рис. 3.3 [37].

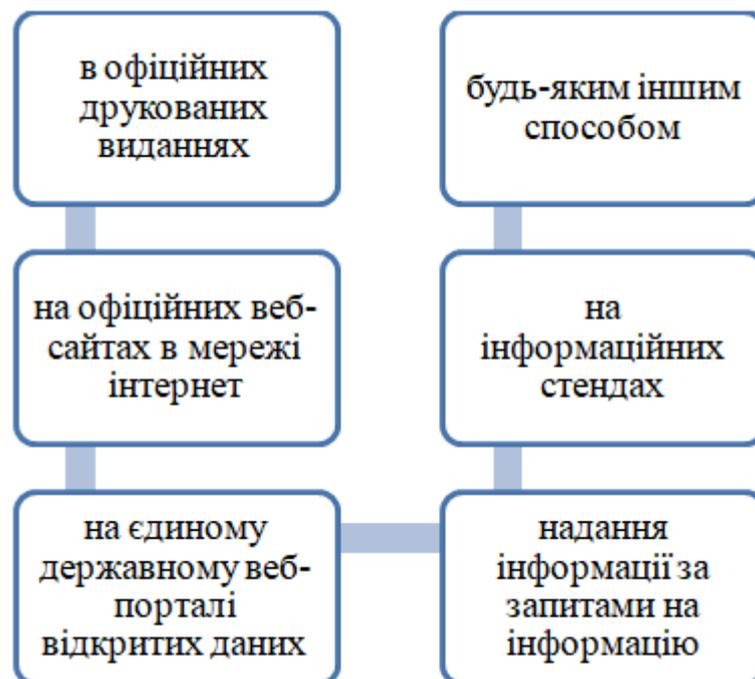

Рис. 3.3 Канали та засоби доведення інформації

Запит на інформацію — це звернення особи до розпорядника інформації з проханням надати публічну інформацію, яка знаходиться у його володінні. Запит може бути індивідуальним або колективним і подаватися в усній, письмовій або іншій формі (пошта, факс, телефон, електронна пошта) без необхідності пояснювати причину його подання.

Варто зазначити, що нині в Україні відсутній закон «Про громадський контроль», який мав би єдині норми регуляції громадського контролю. В той же час, деякі форми громадського контролю, окреслені в

окремих нормативних актах.

Низка указів Президента України зокрема, «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування», «Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади», та «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» містять положення, що регламентують контроль та участь громадськості [36; 56; 38].

Громадські слухання, відповідно до ст. 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», надають територіальній громаді право зустрічатися з депутатами та посадовими особами органів місцевого самоврядування, заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції з питань місцевого значення [45]. Слухання проводяться не рідше одного разу на рік, а внесені за їх результатами пропозиції підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування. Порядок організації визначається статутом територіальної громади.

Відповідно до ст. 40 Конституції України, кожен має право надсилати індивідуальні або колективні письмові звернення, а також особисто звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування та посадових осіб цих органів, які зобов'язані розглянути звернення та надати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [23].

Закон України «Про звернення громадян» конкретизує конституційне право на звернення громадян, надаючи їм можливість звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, засобів масової інформації та посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків. Звернення можуть містити зауваження, скарги та пропозиції щодо діяльності зазначених суб'єктів, а також заяви чи клопотання щодо реалізації соціально-економічних, політичних та

особистих прав і законних інтересів, включно зі скаргами на їх порушення [43].

Рішення, дії або бездіяльність, унаслідок яких порушуються права, законні інтереси та свободи громадян, встановлюються незаконні обов'язки або здійснюється незаконне притягнення до відповідальності, можуть бути оскаржені у встановлені строки: протягом одного року з дня прийняття відповідного рішення, але не пізніше одного місяця з моменту ознайомлення громадянина з цим рішенням.

Відповідно до ст. 20 Закону України, розгляд звернень громадян здійснюється протягом одного місяця з дня їх надходження. Звернення, що не потребують додаткового вивчення, розглядаються невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів з дня отримання. У разі неможливості вирішити порушені у зверненні питання в місячний термін, керівник відповідного органу, підприємства, установи або організації, або його заступник встановлює додатковий термін розгляду та повідомляє про це особу, яка подала звернення. При цьому загальний строк вирішення питань, порушених у зверненні, не повинен перевищувати сорока п'яти днів.

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про звернення громадян», громадяни мають право подавати електронні петиції до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України або органів місцевого самоврядування через офіційний вебсайт відповідного органу або через вебсайт громадського об'єднання, що здійснює збір підписів на підтримку петиції [43].

Відповідно до статті 21 Закону України «Про громадські об'єднання» [39], інститути громадянського суспільства наділяються широким спектром прав, що створює правові підстави для здійснення контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування. Зокрема, громадські об'єднання мають право:

1. Інформаційна діяльність. Вільно поширювати відомості про власну діяльність та пропагувати задекларовані цілі й завдання, що сприяє відкритості та підвищує обізнаність суспільства.

2. Комунікація з органами влади. Звертатися до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб із пропозиціями, заявами, клопотаннями чи скаргами у порядку, встановленому законодавством.

3. Доступ до публічної інформації. Одержувати від суб'єктів владних повноважень та інших розпорядників публічної інформації дані, необхідні для здійснення громадського контролю.

4. Участь у нормотворчості. Брати участь у розробленні проєктів нормативно-правових актів, що стосуються сфери діяльності об'єднання та важливих питань державного й суспільного життя.

5. Свобода мирних зібрань. Організовувати та проводити мирні акції, що є однією з ключових форм реалізації права на протест та громадський нагляд.

6. Інші дії, не заборонені законом. Реалізовувати будь-які інші права, якщо вони не обмежені чинним законодавством.

Закріплення таких повноважень забезпечує можливість громадських об'єднань виступати як суб'єкти публічного контролю, впливати на процес ухвалення рішень, відстоювати інтереси різних соціальних груп та сприяти підвищенню прозорості діяльності державних інституцій.

Закон України «Про засади державної регуляторної політики у господарській діяльності» передбачає в ст. 9 обов'язок органів державної влади оприлюднювати проєкти регуляторних актів шляхом публікації в друкованих медіа відповідного органу або розміщення плану та його змін на офіційних вебсторінках (ст. 13), що забезпечує можливість ознайомлення громадськості, фізичних та юридичних осіб, а також подання зауважень і пропозицій. Також згідно (ст. 14) регуляторні органи також зобов'язані публікувати інформацію про здійснення регуляторної діяльності в друкованих медіа, на офіційних вебсторінках або іншими способами, включно з телебаченням і радіо [40].

Громадський контроль тісно пов'язаний із громадською

ініціативою, яка виступає дієвою силою активності та небайдужості суспільства. Водночас громадський контроль як спосіб спостереження та впливу на діяльність державних органів наразі не є повністю розвиненим і потребує суттєвого вдосконалення. Його ефективність значною мірою залежить від рівня інформаційної прозорості, відкритості та доступності даних про діяльність органів державної влади.

Таким чином мусимо констатувати що нормативно-правова база з питань громадського контролю потребує вдосконалення. Наразі норми, що регламентують його здійснення, розпорошені серед численних нормативних актів різних сфер, що ускладнює їх реалізацію. Необхідним є ухвалення загального нормативно-правового акту — закону «Про громадський контроль», який консолідує та доповнює існуючі положення. Крім того, важливо розробити механізми відповідальності за порушення або недотримання встановлених форм громадського контролю та експертизи, а також за приховування суспільно значимої інформації, що сприятиме підвищенню прозорості та здійсненню принципу народовладдя.

Висновки до 3 розділу

Громадянське суспільство в Україні пройшло низку етапів становлення, що безпосередньо вплинули на рівень суспільної активності та самоорганізації. Важливими каталізаторами цього процесу стали події Помаранчевої революції 2004 року та Революції Гідності 2013–2014 років, які значно посилили громадську мобілізацію, сприяли формуванню нових форм горизонтальної взаємодії та підвищили роль громадських ініціатив у державотворчих процесах.

Сучасний етап характеризується кількісним зростанням інститутів громадянського суспільства: на сьогодні в Україні зареєстровано близько 100 тис. громадських організацій. Однак рівень фактичної участі громадян у їхній діяльності залишається відносно низьким. Серед основних чинників, що обмежують активність, виокремлюють недостатню обізнаність населення щодо роботи інститутів громадянського суспільства,

обмежені можливості внутрішнього фінансування та значну залежність від міжнародних донорських ресурсів.

Попри наявність розвиненої нормативно-правової бази, ефективність практичної реалізації законодавчих положень є недостатньою. Це пояснюється як бюрократичними перешкодами, так і слабкістю механізмів правозастосування. Отже, для подальшого зміцнення громадянського суспільства необхідні комплексні реформи, спрямовані на зниження адміністративних бар'єрів, розширення внутрішніх джерел фінансування та підвищення рівня громадянської обізнаності.

Сучасні процеси демократизації потребують розбудови стійких інституційних каналів співпраці між інститутами громадянського суспільства та органами влади. З цією метою розроблено комплекс рекомендацій, що передбачають підвищення рівня обізнаності громадян, зміцнення фінансової та інституційної підтримки, а також посилення прозорості й підзвітності державних структур.

Важливим елементом цих заходів є створення ефективних громадських рад як постійно діючих консультативно-дорадчих органів. Їхня діяльність має забезпечити залучення представників громадянського суспільства до процесу формування державної політики, підготовки рекомендацій та розроблення стратегічних документів. Додатково пропонується впровадження онлайн-платформ для відкритого обміну інформацією та ідеями між громадськими організаціями й державними інституціями, що сприятиме оперативній комунікації та підвищенню прозорості.

Окремої уваги потребує питання ресурсного забезпечення аналітичних центрів, здатних надавати науково обґрунтовані експертні висновки для формування публічної політики. Доцільним є створення незалежного державного фонду, уповноваженого надавати довгострокову інституційну підтримку таким організаціям, а також фінансувати окремі дослідження, що мають стратегічне значення для національного розвитку.

Застосування зазначених заходів дозволить підвищити якість державного управління, посилити участь громадян у політичному процесі та зміцнити демократичні інститути держави.

У процесі розбудови інструментів участі громадян у прийнятті державних рішень було напрацьовано низку рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності роботи громадських рад. Серед ключових пропозицій виокремлюють обмеження кількісного складу учасників, запровадження виключно електронного голосування, обов'язкове врахування рекомендацій рад органами влади, підтвердження професійної компетентності представників та впровадження систематичного звітування державних структур перед громадськими радами. Такі заходи мають на меті підвищення прозорості та підзвітності, а також покращення якості консультативно-дорадчого процесу.

Водночас сучасні умови воєнного стану створюють додаткові ризики для сталого функціонування громадянського суспільства. Законодавчі зміни, спрямовані на забезпечення національної безпеки, можуть обмежувати діяльність громадських рад, ускладнювати оновлення їхнього складу та знижувати рівень прозорості державного управління. Така ситуація підвищує ймовірність послаблення демократичної участі громадян, зменшує можливості суспільного контролю та збільшує корупційні ризики.

Таким чином, у процесі вдосконалення нормативно-правового регулювання необхідно забезпечити баланс між потребами національної безпеки й збереженням механізмів громадської участі, що є фундаментом демократичної державності.

Ефективна взаємодія інститутів громадянського суспільства з органами державної влади є ключовою умовою сталого демократичного розвитку. Для досягнення цього необхідно не лише вдосконалити нормативно-правову базу, але й забезпечити повноцінну імплементацію прийнятих законодавчих актів. Належне виконання норм права передбачає

створення дієвих механізмів контролю, підзвітності та відповідальності державних інституцій.

Важливим аспектом також є підвищення рівня правової та громадянської обізнаності населення. Це охоплює систематичні освітні програми, інформаційні кампанії та розвиток медіаграмотності, що уможлиблюють активну участь громадян у процесах ухвалення рішень. Паралельно необхідно забезпечити фінансову й інституційну підтримку організацій громадянського суспільства, аналітичних центрів та незалежних дослідницьких платформ. Прозорі механізми грантового фінансування, спрощення процедур реєстрації та звітності сприятимуть підвищенню їхньої спроможності.

Лише активне, інституційно розвинене та ресурсно забезпечене громадянське суспільство здатне стати каталізатором демократизації, гарантувати контроль за діяльністю влади та сприяти загальному соціально-економічному прогресу держави.

Громадський контроль є одним із засобів додержання принципів народовладдя через безпосереднє залучення громадян у прийняття та зміні управлінських рішень. Він полягає у виявленні, попередженні та недопущенні дій органів влади, що порушують права, свободи та інтереси суспільства. Ефективність громадського контролю значною мірою залежить від доступу до необхідної інформації про діяльність органів державної влади. Незалежні засоби масової інформації, журналісти та блогери виконують важливу функцію розслідування, спостереження та інформування громадськості, без чого здійснення громадського контролю є неможливим.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження на тему удосконалення взаємодії громадянського суспільства з публічними органами влади. Нами було зроблено наступні висновки та узагальнення:

1. Розкрито зміст та принципи взаємодії громадянського суспільства в системі публічних органів влади. Аналізуючи різні аспекти взаємодії громадянського суспільства з публічними органами влади в Україні, слід відзначити суттєвий прогрес у цій сфері, особливо після Революції Гідності. Подальший розвиток демократичних інститутів, зростання рівня прозорості та відповідальності уряду перед громадянським суспільством, а також активізація участі громадян у формуванні державної політики засвідчують поступове зміцнення основ демократії в країні.

Водночас, попри досягнуті успіхи, залишаються численні виклики. Серед них – необхідність подолання бюрократичних перешкод, забезпечення ширшої залученості та впливовості представників громадянського суспільства, підвищення професіоналізму публічних службовців, удосконалення механізмів підзвітності. Ці проблеми зумовлені не лише браком політичної волі та рішучості з боку органів влади, а й певними обмеженнями у професійній та організаційній спроможності самого громадянського сектору.

Враховуючи складнощі та реалії що постали перед суспільством, які переважно викликані війною, зусилля громадянського суспільства мають бути спрямовані на підвищення гнучкості та адаптивності, що дозволить ефективно реагувати на кризові ситуації й відігравати ключову роль у відновленні та розвитку держави. Досвід воєнного стану якій запроваджено з початку війни 2022 року показав спроможність українського суспільства швидко мобілізувати ресурси, самоорганізуватися та адаптуватися до надзвичайних умов.

Таким чином, громадянське суспільство в Україні продовжує залишатися активним учасником у формуванні демократичного ладу.

Революція Гідності стала каталізатором зростання громадянської активності та поглиблення взаємодії з державою. Ці процеси сприяли утвердженню України як держави, де голос кожного громадянина має вагомe значення, а діалог між владою та суспільством є необхідною умовою стабільного розвитку та відновлення.

2. Проаналізовано інституційні засади співпраці громадянського суспільства з публічними органами влади де визначено що однією з ключових проблем є відсутність сформованої культури розробки політик у публічних органах влади та нерозуміння необхідності залучення всіх релевантних груп стейкхолдерів на всіх етапах цього процесу.

Можемо констатувати що наразі в Україні досі відсутня сформована культура комунікації між владою та громадськістю. Брак «з'єднувальної ланки» - постійних каналів обміну інформацією та спільної роботи - призводить до непорозуміння й взаємної недовіри. Вирішення цієї проблеми вимагає розвитку громадянської освіти та створення спільних платформ для діалогу: проведення навчальних семінарів, формування робочих груп і постійно діючих консультативних майданчиків, де всі сторони можуть виробляти спільні рішення щодо суспільно важливих питань.

3. Розкрито роль міжнародного досвіду у аспекті взаємодії громадянського суспільства з публічними органами влади який свідчить, що громадські ради є ефективним механізмом залучення громадян до процесу прийняття рішень. Вони створюють платформу для діалогу між владою та громадськістю, що створює умови для розвитку підзвітного та прозорого управління. У країнах, таких як США, Велика Британія, Німеччина, Швеція та Франція громадські ради успішно реалізують проекти у сферах транспорту, благоустрою, соціальної підтримки та екології, активно взаємодіючи з мешканцями та установами.

Вивчення та адаптація міжнародного досвіду громадських рад є ключовими для вдосконалення взаємодії між громадянським суспільством

і владою, розвитку демократичного управління та підвищення якості життя громадян.

4. Визначено особливості розвитку громадянського суспільства в період дії воєнного стану. Повномасштабна збройна агресія російської федерації стала потужним каталізатором мобілізації українського громадянського суспільства. У ситуації, коли держава виявилася не повністю підготовленою до масштабного вторгнення та забезпечення належного рівня обороноздатності, громадські ініціативи продемонстрували високий рівень самоорганізації та здатність діяти в умовах надзвичайної кризи.

Волонтерські рухи й неурядові організації оперативно взяли на себе значну частину функцій забезпечення тилу та підтримки Збройних Сил України. Вони організували масштабні збори коштів, налагодили логістику постачання амуніції, медикаментів, продуктів харчування та інших необхідних ресурсів. Така діяльність не лише посилила обороноздатність країни, а й стала важливим чинником збереження соціальної стабільності та підвищення стійкості суспільства.

Досвід громадянського суспільства у період воєнного стану засвідчив його ключову роль як автономного актора, здатного швидко реагувати на виклики, компенсувати недоліки державних структур та сприяти консолідації нації в умовах екзистенційної загрози.

5. Проаналізовано динаміку співпраці громадянського суспільства з публічними органами влади та розкрито особливості його взаємодії на сучасному етапі які у період повномасштабної війни стали надзвичайно вагомим чинником де активна роль громадянського суспільства, сприяла оперативній взаємодії з органами публічної влади. Благодійні фонди, волонтерські штаби та численні громадські організації мобілізували ресурси, координували логістику, надавали гуманітарну допомогу та сприяли забезпеченню Збройних сил України. Завдяки швидким горизонтальним зв'язкам і високому рівню довіри громадян до волонтерів було досягнуто ефективної синергії з державними інституціями

у вирішенні нагальних проблем. Це демонструє гнучкість, стійкість та адаптивність громадянського суспільства в умовах кризи.

Попри позитивні результати, у сфері взаємодії між владою і громадянським суспільством залишаються суттєві виклики. Зокрема, мають місце конфлікти між окремими активістами та представниками державної влади, що підриває довіру та ефективність спільної роботи. Тривожним явищем залишаються випадки переслідувань, тиску та погроз на адресу активістів, які критикують дії влади чи висвітлюють корупційні ризики.

В той же час процеси цифровізації та електронного врядування активно зменшують рівень бюрократичних бар'єрів та формують оперативний доступ громадян і організацій до державних послуг. Це створює ефективні канали взаємодії громадянського суспільства з публічними органами влади.

Соціальні мережі та месенджери дозволяють оперативно мобілізувати громадську думку та організувати спільні дії, проте одночасно стають платформою для дезінформації та маніпуляцій, що може підірвати довіру та спотворювати суспільні процеси.

Інструменти електронного бюджетування забезпечують громадськість можливостями контролю за використанням державних фінансів, сприяючи підвищенню прозорості та підзвітності органів влади. Відкриті дані (e-data) мають потенціал для значного підвищення обізнаності громадян та ефективного обліку державних ресурсів. Разом з тим, існує ризик неправильного тлумачення та некоректного використання даних, що потребує належного навчання та експертної підтримки користувачів.

6. Окреслено пріоритетні шляхи реалізації державної політики щодо розвитку громадянського суспільства як полягають на нашу думку у наступному:

1. Освітні та інформаційні кампанії.

Органам місцевого самоврядування провадити запуск

широкомасштабних інформаційних програм, спрямованих на підвищення обізнаності громадян про можливості участі у діяльності інститутів громадянського суспільства. Зробити системним використання різних каналів комунікації: телебачення, радіо, інтернет-платформи, соціальні мережі. Системна інтеграція якісних курсів громадянської освіти в навчальні програми шкіл та університетів. Виховання культури активної громадянської позиції серед молоді. Організація освітніх заходів для громадян різного віку з метою підвищення рівня знань про права людини. Поглиблення обізнаності щодо механізмів участі у громадському житті та діяльності інститутів громадянського суспільства.

2. Фінансова підтримка та стимулювання.

Окремого значення набуває створення системи державної фінансової підтримки інститутів громадянського суспільства. На сьогодні рівень грантової допомоги з боку держави залишається низьким, що суттєво обмежує розвиток громадського сектору. Для подолання цієї проблеми необхідно запровадити прозорий і справедливий конкурс на отримання грантів, який передбачатиме рівні умови для всіх учасників. Важливо також забезпечити фінансування не лише конкретних проєктів та ініціатив із високим соціальним впливом, але й базових операційних витрат організацій — таких як оренда приміщень та оплата комунальних послуг. Це дозволить створити стабільні умови для функціонування інститутів громадянського суспільства та підвищити їх ресурсну спроможність.

3. Інституційна підтримка.

Важливим напрямом розвитку взаємодії між державою та громадянським суспільством є створення ефективних Громадських рад, до складу яких мають входити представники інститутів громадянського суспільства. Такі органи сприятимуть налагодженню діалогу між владою та суспільством, а також залученню громадськості до процесу прийняття рішень.

Не менш значущим є активне залучення представників інститутів громадянського суспільства до підготовки політик, стратегій та рекомендацій у різних сферах державного управління. Це дозволить враховувати інтереси громадян, підвищить легітимність рішень та сприятиме їх ефективній імплементації.

Додатково до цього необхідно розвивати сучасні онлайн-інструменти комунікації. Створення єдиної інтегрованої онлайн-платформи для обміну інформацією та ідеями між інститутів громадянського суспільства і владою забезпечить прозорість процесів, дозволить громадянам залишати пропозиції, брати участь в обговореннях актуальних проблем, а також здійснювати моніторинг дій органів влади. Такий підхід сприятиме формуванню відкритого, інклюзивного та підзвітного управління.

4. Підвищення прозорості та підзвітності.

Для розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні важливим завданням є забезпечення прозорості та підзвітності як інститутів громадянського суспільства, так і органів публічної влади. Це потребує ухвалення законів та підзаконних актів, які б встановлювали чіткі правила звітування, зокрема обов'язкове оприлюднення фінансових звітів та результатів незалежних аудитів діяльності організацій. Такий підхід сприятиме зростанню довіри громадян до діяльності інститутів громадянського суспільства та їхньої взаємодії з владою.

7. Запропоновано інструменти вдосконалення взаємодії громадянського суспільства з публічними органами влади серед яких найбільш дієвим вбачаємо громадський контроль який виступає ключовим механізмом забезпечення участі громадян у формуванні та реалізації державної політики, а також запобігання й виявлення порушень прав і свобод людини. В основі цього явища лежить конституційний принцип народовладдя, який визначає народ єдиним джерелом влади, а отже — наділяє його правом впливати на діяльність органів публічної влади.

Форми громадського контролю є різноманітними та охоплюють, зокрема, журналістські розслідування, доступ до публічної інформації про діяльність органів влади, проведення громадської експертизи, участь представників громадськості в органах місцевого самоврядування та інші інституційні практики. Такий спектр інструментів дає змогу не лише підвищувати прозорість публічного управління, а й формувати суспільну довіру до влади.

Водночас чинне законодавство України містить розрізнені норми щодо організації та здійснення громадського контролю. У зв'язку з цим актуальним є завдання систематизації правових положень у єдиному нормативно-правовому акті та розроблення і прийняття Закону України «Про громадський контроль» який у цьому році святкує свій 10 річний ювілей нажалі лише у вигляді законопроекту. Запровадження такого закону сприятиме інституційному зміцненню механізмів демократичної участі громадян та підвищенню ефективності громадського нагляду за діяльністю публічних органів влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова Л. В., Штиршов О. М. Комунікативні технології в процесі взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 6. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/6_2020/3.pdf.
2. Арабаджиев Д.Ю. Соціальний контроль, громадський контроль і громадський моніторинг: до питання співвідношення понять. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова Випуск 11'2013. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6445/Arabadzhyev.pdf?>
3. Валерій Пекар про людський капітал. URL: https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_aktivna-menshist-viznachaye-napryamok-ruhu-pasivna-bilshist-jogo-temp/738047
4. Вплив війни на громадянське суспільство. URL: <https://www.prostir.ua/?news=vplyv-vijny-na-hromadyanske-suspilstvo-ukrajiny>
5. Гончарук В. Нормативно-правове регулювання та інституційне забезпечення взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/325/280>
6. Громадська активність громадян України. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. 19.02.2019. URL: <https://dif.org.ua/article/gromadska-aktivnist-gromadyan-ukraini?fbclid=IwAR0SvI0Bmr76AAAKIE-iU>.
7. Громадянське суспільство України в умовах війни: звіт КМІС з комплексного соціологічного дослідження. URL: <https://api.home.ednannia.ua/upload/kch/24/03/29/%D%93%D1%80%D0%.pdf>
8. Громадський супровід реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні. Аналітичний звіт за підсумка ми виконання проекту. Асоціація сприяння самоорганізації населення. 2018. URL: <https://drive.google.com/file/d/1vR5WwBF3CPDwpbCj-4LEvm6s TH1zy/view>
9. Громадські експерти назвали проблеми та успіхи державної

політики сприяння розвитку громадянського суспільства. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. 04.04.2018. URL: <https://dif.org.ua/article/gromadski-eksperti-nazvali-problemi-ta-uspikhi-derzhavnoi-politiki-spriyannya-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva>.

10. Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану Кабінет Міністрів України, Постанова від 5 вересня 2023 р. № 953 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-%D0%BF#Text>

11. Докаленко В. Взаємодія між органами влади та інститутами громадянського суспільства в Україні в умовах широкомасштабної війни. «Public Administration and Regional Development». URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/286/241>

12. Дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» URL: <https://dif.org.ua/article/chi-stala-revolyuutsiya-gidnosti-rushiem-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva-ekspertne-opituvannya>

13. Доступ до публічної інформації та виклики для судової влади в умовах війни. URL: <https://drive.google.com/file/d/1IJxcaMhn-E37-Ulfto/view>

14. Електронні петиції. Відтермінування вступу в дію та внесення змін до постанови КМУ №953 від 05.09.2023р. URL: <https://petition.kmu.gov.ua/petitions/5606>

15. Жан-Жак Руссо. Про суспільну угоду або принципи політичного права. URL: <http://litopys.org.ua/rousseau/rous01.htm>

16. Індекс Voice and Accountability (Голоси та підзвітність). URL: [https://www.theglobaleconomy.com/Ukraine/wb_voice_accountability/#:~:text=Voice%20and%20accountability%20index%20\(%2D2.5%20weak%3B%202.5%20strong\)&text=For%20that%20indicator%2C%20we%20providepoints](https://www.theglobaleconomy.com/Ukraine/wb_voice_accountability/#:~:text=Voice%20and%20accountability%20index%20(%2D2.5%20weak%3B%202.5%20strong)&text=For%20that%20indicator%2C%20we%20providepoints).

17. Інформація про взаємодію органів виконавчої влади з громадськими радами протягом III кварталу 2017 року. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/rubrik_gromrad/infogr3-2017-oksha.pdf

18. Інформація про взаємодію органів виконавчої влади з громадськими радами протягом IV кварталу 2025 року. URL:

https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/rubrik_gromrad/info-gromrad-ovv-2023-4.pdf

19. Карасевич А.О. Концепція громадянського суспільства Томаса Гоббса. Вид-во Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

20. Карташов А. В., Радченко О. В. Громадянське суспільство і політика. Політична абетка. Київ, 2016. 48 с. URL: [https://www.iri.org.ua/sites/default/files/resources/Громадське суспільство і політика_1.pdf](https://www.iri.org.ua/sites/default/files/resources/Громадське_суспільство_і_політика_1.pdf).

21. Кін Дж. Громадянське суспільство. Старі образи, нове бачення / Дж. Кін; [Пер. з англ. О. Гриценко] К. : К.І.С., 2000. 192 с.

22. Кожен третій українець став мігрантом за 11 місяців війни, - дослідження Gradus Research. URL: https://lb.ua/society/2023/02/02/544550_kozhen_tretiy_ukrainets_stav.html

23. Конституція України. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2D1%80#Text>

24. Конституція України. Науково-практичний коментар. Національна академія правових наук України. Харків «Право» 2011. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI-2012/Konst_Ukr_2011.pdf

25. Конвенція про захист прав і основоположних свобод. (Європейська конвенція) Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97

26. Кримінально-процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

27. Лобізм в Україні: як не зруйнувати громадський сектор і виконати вимогу ЄС. URL: <https://rpr.org.ua/news/lobizm-v-ukraini-iak-ne-zruynuvaty-hromadskyy-sektor-i-vykonaty-vymohu-yes/>

28. Національна безпека, Свобода висловлювань і доступ до публічної інформації. URL: <https://library.khpg.org/index.php?id=944255597>

29. Національний Інститут Стратегічних Досліджень (НІСД). Стан розвитку громадянського суспільства в Україні URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/block_grom_susp.pdf

30. Обмеження доступу до публічної інформації під час війни: про що говорить судова практика? URL: <https://cedem.org.ua/analytics/dostupu-sudova-praktyka/>

31. Ольга Гордійчук. Роль громадянського суспільства у захисті національної безпеки України/ URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/32.pdf>

32. Положення про Громадську раду при Кабінеті Міністрів України, а також про громадську раду при центральному, місцевому органі виконавчої влади. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-2004-%D0%BF#Text>

33. Постанова Кабінету Міністрів від 05 листопада 2008 р. № 976 «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF#Text>

34. Презентація Індексу сталості розвитку організацій громадянського суспільства України в 2015 році. Громадський простір. 2016. URL: <https://www.prostir.ua/event/prezentatsiya-indeksu-stalosti-rozvytku-orhanizatsij-hromadyanskoho-suspilstva-ukrajiny/>

35. Про волонтерську діяльність, Закон України № 3236-VI від 19 квітня 2011 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

36. Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади. Указ Президента України № 683/2002 від 1 серпня 2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/683/2002#Text>

37. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. Відомості Верховної Ради України, 2011, № 32, ст. 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

38. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 року № 996 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>

39. Про громадські об'єднання, Закон України № 5026-VI від 22.06.2012 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

40. Про засади державної регуляторної політики у сфері

господарської діяльності: Закон України № 1160-IV, від 11 вересня 2003 року. Відомості Верховної Ради України, 2004, № 9, ст. 79 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>

41. Про затвердження плану заходів з реалізації у 2025—2026 роках Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021—2026 роки Кабінет Міністрів України, Розпорядження від 21 березня 2025 р. № 246-р <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzh-spriyannia-rozvytku-hromadianskoho-suspilstva-v-ukraini-na-2021-2026-roky-i-246>

42. Про зброю Закон України № 3899-IX від 20 серпня 2024 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3899-20#Text>

43. Про звернення громадян: Закон України № 393/96-ВР від 2 жовтня 1996 року. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 47, ст.256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>

44. Про інформацію: Закон України. № 2657-XII від 2 жовтня 1992 р. Відомості Верховної Ради України, 1992, № 48, ст.650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

45. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280 від 21.05.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

46. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України № 51/95-ВР, від 10 лютого 1995 року. Відомості Верховної Ради України, 1995, № 9, ст.56.

47. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>

48. Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Указ Президента України № 109/2008 від 7 лютого 2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/109/2008#Text>

49. Про судоустрій і статус суддів: Закон України № 1402-VIII від 2 червня 2016 року. Відомості Верховної Ради, 2016, № 31, ст.545.

50. Проект Закону про публічні консультації № 4254 від 23.10.2020. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf=70235

51. Пухкал О. Г. Громадський контроль, як важливий чинник демократизації та ефективності державного управління. Механізми державного управління. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/14_2010/18.pdf

52. Рекомендації щодо створення Національного фонду підтримки розвитку організацій громадянського суспільства в Україні (проект). Творчий центр ТЦК. 15.11.2016. URL: http://ccctck.org.ua/storage/books/recommendation_national_foundation_november_15_2016_ukr.pdf

53. Рубцов В. П. Кроки до громадянського суспільства : постмайданове громадянське суспільство України: уроки для країни та світу. Науковий альманах. Київ: Українська Всесвітня Координаційна Рада, Інститут місцевої демократії, 2006. 300 с.

54. Тейлор Ч. Джерела себе. Творення новочасної ідентичності. Київ : Дух і літера, 2005. 696 с.

55. Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади» № 683/2002 від 1 серпня 2002 р.

56. Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування» № 109/2008 від 7 лютого 2008 р.

57. Українські волонтери та фонди, які найбільше допомагають країні під час війни. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/top-volonteriv-ta-fondiv-yaki-zaluchili-naubilshe-groshey-dlya-shvidshoyi-peremogi-ukrayini-2181787.html>

58. Урядовий портал. Офіційний сайт. Інформація про взаємодію органів виконавчої влади з громадськими радами протягом II кварталу 2020 року. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/rubrik_grom-rad/info-gromrad-ovv-2020-2.pdf

59. Урядовий портал. Офіційний сайт. Інформація про взаємодію

органів виконавчої влади з громадськими радами протягом II кварталу 2025 року. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/rubrik_grom-rad/info-gromrad-ovv-2025-2.pdf

60. Уряд схвалив концепцію, яка визначатиме шляхи розвитку громадянських компетентностей людини. Міністерство освіти і науки України. 3.10.2018. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-shvaliv-konceptsiyu-yaka-viznachatime-shlyahi-rozvitku-gromadyanskih-kompetentnostej-lyudini?fbclid=IwAR2pW0KoJTKVeyeORzlu4_qgE5MrZsNu3C7XuQrOxM

61. Штиршов О. М. Ємельянов В. М. Європейський досвід у сфері взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства. Публічне управління та регіональний розвиток. 2020. № 9. С. 940-965. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/purr_2020_9_14.

62. Штиршов О. М. Професійне спілкування та його роль у діяльності державних службовців. Наукові праці. Серія : Державне управління. 2016. Т. 267, Вип. 255. С. 188-192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2016_267_255_31.

63. Штиршов О. М., Степаненко А. В. Зарубіжний досвід здійснення громадського контролю під час надання управлінських послуг. Державне управління. 2016. № 255 (267). С. 193–197.

64. Clift S. E-Democracy, E-Governance and Public Net-Work. Open-Source Jahrbuch. Berlin: Lehmanns Media, 2004. URL: http://www.opensourcejahrbuch.de/download/jb2004/chapter_04/IV-5-Clift.pdf

65. Darendorf R. Auf der Suche nach einer neuen Ordnung. Vorlesungen Zur Politik der Freiheit im 21 jahrhundert. – Munchen.: Verlag C H Beck oHG, 2003. S. 156.

66. European Economic and Social Committee. URL: <https://www.eesc.europa.eu/>

67. E-public, e-participation and e-voting in Europe – prospects and challenges. European Parliament. Science and Technology Options. 2011 November. URL: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/471584/IPOL_JOIN_ET\(2011\)471584_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/471584/IPOL_JOIN_ET(2011)471584_EN.pdf)

68. Michael Edwards «Civil Society» URL:
https://www.perlego.com/book/1536765/civil-society-pdf?utm_source=google&utm_medium=cpc&campaignid=20933451054&adgroupid=162926082692&gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwjLGyBhCYARIsAPqTz1dkhzSyFzUb_S6NHl5YuyMn3xbRzMmLmeYgSWOmWojrecGkjeJ_8aA.
69. Public participation can be made more active and effective URL:
<https://www.oecd.org/publication/government-at-a-glance/2023/>
70. Supporting Civil Society Networks in International Development Programs / D. Ashman, Ch. Charles, A. M. Cuenca etc. 1 ed. 1. Washington: AED Center for Civil Society and Governance, 2005. 25 p.
71. Tan W.-L., Williams J., Tan T. M. Defining the ‘Social’ in ‘Social Entrepreneurship’: Altruism and Entrepreneurship. *The International Entrepreneurship and Management Journal*. 2005. No. 3. P. 353–365.
72. The Constitution of the United States. URL:
<https://constitutioncenter.org/media/files/constitution.pdf>
73. United Nations E-Government Survey. UN: Public Institutions. 2018. URL:
https://publicadministration.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2018Survey/E-Government%20Survey%202018_FINAL%20for%20web.pdf
74. Vandenbroele J. How can open data feed citizen engagement? Citizenlab. 2017. URL: <https://www.citizenlab.co/blog/civic-engagement/how-can-open-data-feed-citizen-engagement/>
75. Youth involvement in civil society development: current state and prospective trends. Monograph. Yuliana Palagnyuk, Michał Ekkert, Olena Faichuk, Oleksandr Nestorenko, Tetyana Nestorenko, Iryna Ostopolets, Sylwia Pawlikowska-Musiewicz, Dmytro Say, Svitlana Surhova, Sławomir Śliwa. Edited by Magdalena Wierzbik-Strońska. Publishing House of Katowice School of Technology, 2020.
76. Z. A. Pelczynski (1984). Political community and individual freedom in Hegel's philosophy of state. URL:
<https://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/ot/pelczyns.htm>